

**AYDININ HALKLA İMTİHANI: ZİYA GÖKALP'İN
“HALKA DOĞRU” DÜSTURU BAĞLAMINDA
CUMHURİYET'İN İLK ÇEYREĞİNDE TÜRK
ROMANINDA İDEALİST ÖĞRETMEN TİPLERİ**

**Test of Public Intellectual's: The Types of Idealistic Teacher in
Turkish Novel in the first quarter of Republic in the context of
Ziya Gökalp's motto of “Halka Doğru”**

Canan SEVİNÇ*

Özet

Bu çalışmada, Cumhuriyet'in ilk çeyreğinde yazılan romanlardaki Anadolu'yu aydınlatmayı kendilerine amaç edinen idealist öğretmen tipleri, Ziya Gökalp'in “Halka Doğru” düsturu açısından ele alınacaktır. Şöyle ki; Cumhuriyet'in ilk çeyreğinde, Millî Mücadelede Misak-ı Millî olarak sınırlanmış Anadolu topraklarıyla savaşa tüm gücüyle destek veren Anadolu halkı merkeze alınarak Anadolu hassasiyeti önem kazanır. Dönem romancıları da başta “Halkçılık” olmak üzere Cumhuriyet ilkeleri doğrultusunda Anadolu'yu tüm sorunlarıyla romana konu ederler. Anadolu'ya ve halka doğru bu yönelişte, Ziya Gökalp'in çerçevesini çizdiği “Halka Doğru” tezi de etkilidir. Gökalp, halka doğru gitmesi gereken aydınların tamamıyla halka doğru gitmiş olmak için halkın içinde yaşayarak, ondan millî kültürü tamamıyla almaları lâzım geldiğini; bunun için de Türkçü gençlerin öğretmenlikle köylere gitmesi gerektiğini belirtir. Dolayısıyla dönem romancılarının, eserlerinde, Anadolu halkına doğru gitme misyonuyla donattıkları ilk meslek grubu öğretmenlerdir. Bu bağlamda; Çalığışu (1922), Yakılacak Kitab (1928), Yeşil Gece (1928), Acımak (1928), Vurun Kahpeye (1926); öğretmen tipleri işleyen romanlardır.

Anahtar Kelimeler: aydın, Ziya Gökalp, Halka Doğru, Cumhuriyet, öğretmen

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, canansevinc@hotmail.com

Abstract

In this study, written novels in the first quarter of the Republic idealistic teacher who set themselves the goal of Anatolia types of lighting, Ziya Gokalp's "Halka Doğru" will be discussed in terms of the motto. Namely, in the first quarter of the Republic, as the National Pact of National Struggle in full force in support of limited war in the territory of the Anatolian and Anatolian people taking center accuracy is important. The novelists of the period, especially "populism" in accordance with the principles of the Republic, including all of Anatolia are subject to novel problems. Anatolia and the public towards drawn by the framework of Ziya Gokalp, "Halka Doğru" thesis are also effective. Gokalp, people need to go to the right of intellectuals to be gone completely to the right of the people living in public, he ought to take the national culture that is completely, it should go to the villages indicates öğretmenlikle Turkist youth. So the novelists of the period, in their works, teachers are the first professional group to move toward the mission of the people of Anatolia. In this context, Çalkuşu (1922), Yakılacak Kitab (1928), Yeşil Gece (1928), Acımak (1928), Vurun Kahpeye (1926); novels contain the types of teacher.

Key Words: *intellectual, Ziya Gokalp, Halka Doğru, Republic, teacher*

Giriş

Tarih İçinde Aydın Halka Bakışı:

Türkçe Sözlük'te, "s. 1. Işık alan, ışıklı, aydınlık. 2. Kültürlü, okumuş, görgülü, ileri düşünceli (kimse), münevver, entelektüel. 3. Kolayca anlaşılacak kadar açık, vazih (söz veya yazı)" olarak tanımları verilen aydın kelimesi, Batı'da entelektüel kavramıyla ilintilendirilirken Türkçe'de, daha çok, "münevver" karşılığıyla kullanılır. Esasında Batılı anlamda entelektüel kavramına karşılık olarak düşünülen münevver ve aydın kelimeleri, Türk kültür hayatına sonradan giren kavramlardır. Münevver kelimesinin kullanılışı için 1925, aydın kelimesinin kültür hayatına girişi için de 1935 tarihleri verilebilir (Balcı 2002a: 21). Buna göre; eğitimi, kültürü, görgüsü ve olaylara bakış açısı ile yığınlardan farklı düşünüp davranan kişi olarak tanımlanabilecek aydın ya da Gokalp (2004: 46)'in deyişiyle "seçkin", Cumhuriyet'in ilk çeyreğinde yazılan romanlarda devlet - aydın - halk üçgeni içinde eleştirilen ya da idealize edilen zümre olarak işlenir.

Devrin yazarlarına göre Anadolu'nun ihmal edilmişliğiyle bağlantılı olarak sorunun bir ayağını devlet oluştururken diğer ayağından aydınlar sorumludur. Osmanlı idaresi, kendi eliyle aydınını, memurunu ya da vatandaşını Anadolu'ya sürerek cezalandırır. Dolayısıyla hiç kimse bakımsız, her türlü imkândan yoksun Anadolu'da görev almak istemez. Yetki (ve ilgi) alanını İstanbul'la sınırlayan çeşitli mesleklere mensup aydınlar da "taşra" diyerek küçümsedikleri Anadolu'ya hizmet götürmeyi düşünmezler.

Sorunun kaynağını, biraz da Osmanlı - Türk aydınının Batılılaşma sürecinde aramak gerekir. Zira aydının halkla imtihanı, Batılılaşma süreciyle koşut ilerlemiştir. Cumhuriyet öncesinde birtakım ıslahat ve yeniliklerin; Cumhuriyet'le birlikte inkılâpların yayıcısı, halkın yol göstericisi hep aydın olagelmıştır. Dolayısıyla Osmanlı - Türk toplumunda aydın, daima sosyal bir sorumluluk üstlenmiştir. Önceleri askerî alanda yapılan iyileştirmelerle başlayıp zamanla Tanzimat ve Islahat fermanlarının da etkisiyle siyasî ve toplumsal bir harekete dönüşen Batılılaşma, yeni kurulan mektepler vasıtasıyla yeni bir aydın tipi de yaratır. Bir kültür taşıyıcısı olan, Batılılaşmayı gerekli gören, düşüncelerini ve bilgilerini halka ulaştırmayı amaç edinen bu yeni aydın tipi, geleneksel - klasik Osmanlı aydınından farklıdır (Şenler 2009: 33).

Bu yeni tip aydın, klasik Osmanlı aydını gibi medreseli değil mekteplidir artık. Bu süreçte yeni açılan Batı tarzı okullar, tercüme faaliyetleri, kalem odaları gibi hamlelerle yüzünü Batı'ya, Batı kültürüne ve Batı edebiyatlarına çeviren aydının değerler dünyası, Batı'ya göre yeniden şekillenir. Ancak bu, bir taraftan da aydını, kendi kültürüne, kendi insanına yabancılaştırır. Her ne kadar yeni aydın, kendisini Batı medeniyetini halka tanıtmakla, anlatmakla yükümlü görse de toptan bir medeniyet değişmesi şeklini alan Batılılaşma, halk ile aydının arasını her geçen gün açmış, giderek bir uçurum halini alan ayrılık, Doğu - Batı, eski - yeni, alaturka - alafranga, aydın - halk ve son kertede İstanbul -Anadolu (taşra) ikiliklerine zemin hazırlamıştır. Böylece etkileri Cumhuriyet sonrasına dek uzanan "köksüz, dejenere, ne Batı'yı ne de bizi bilen, yabancılaşmış, daha da önemlisi 'teslimiyetçi insan ve aydın tipi'" (Emil 1997a: 118) bu süreçte ortaya çıkmıştır. Buradan hareketle denilebilir ki kendisini payitaht İstanbul

ile sınırlayıp Anadolu'yu ve Anadolu insanını hakir gören aydın zihniyetinin temelleri, Batılılaşma ve yeni bir medeniyet dairesinden içeri adım atma sürecinde atılmıştır; çünkü Balcı (2002b: 287)'nın da vurguladığı gibi, Batılılaşma, beraberinde yeni bir aydın tipi ortaya çıkarırken Anadolu, bu yeni tipin uzağında kalmaya başlamış, daha doğrusu kendi iç dünyasına kapanmıştır.

Tabiidir ki Batılılaşma sürecinde yeni bir tür olarak Türk edebiyatına kazandırılan roman da bu gelişmelerin uzağında kalamamış, 1870'lerden itibaren söz konusu yabancılaşmış aydın tipi romanlarda işlenegelmiştir. *Felâton Bey*, *Bihruz*, *Meftun* gibi tipler, bu yabancılaşmanın Cumhuriyet öncesi Türk romanına yansıyan ilk örnekleridir. Bu noktada, üzerinde durulması gereken bir husus da aydınla romanın “kader birliği” (Balcı 2002b: 282) yapmasıdır. İdareci, edebiyatçı ya da bürokrat ayrımı yapılmaksızın tüm Tanzimat aydınları, halka Batılılaşmayı anlatacak her vasıtayı kullanmaya gayret ederler. Bu tavır, Tanzimat'ı izleyen Meşrutiyet ve sonrasında Cumhuriyet dönemlerinde de aynen devam etmiş; her dönemde yeniden şekillenen aydın tipi, sosyal sorumluluk vazifesini sürdürdüğü gibi roman kanalıyla halka örnek olmaya da devam etmiştir.

Meseleye aydın - Anadolu ilişkisi açısından bakıldığında; Ahmet Mithat'ın *Bahtiyarlık* (1885), Nabizâde Nâzım'ın *Karabibik* (1890) adlı ilk adımlarını izleyen¹ *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?* (1892) adlı romanın idealist doktoru Mansur; Anadolu'ya açılan, Anadolu'daki hayat şartlarını iyileştirmeye çalışan tavrıyla Felâton ve Bihruz karşısında olumlu bir örnek teşkil ederse de aydının Anadolu'ya daha bilinçli bakışı için II. Meşrutiyet'i beklemek gerekecektir. İkinci Meşrutiyet'ten itibaren kimi romancılar, Türkçülük akımının da etkisiyle, dikkatlerini Anadolu'ya çevirirler (Gündüz 1997: 746). Bu romancılardan Halide Edib, *Yeni Turan* (1912, tefrika) ve *Handan* (1912)'da, Anadolu'yu aydınlatmayı kendilerine amaç edinmiş aydın tipleri işler. *Yeni Turan*'ın, kendisinden öncekilerin aksine İstanbul'da değil de Bursa'da doğup büyümüş aydını Oğuz, Anadolu'nun asırlardır

¹ Kavcar (1982), “Türk Roman ve Hikâyesinde Köye İlk Açılma” başlıklı yazısında Ahmet Mithat'ın *Bir Gerçek Hikâye* (1876) ve *Bahtiyarlık* (1885) adlı hikâyelerinin *Karabibik*'ten önce zikredilmesi gerektiğini belirtirken; Okay (1990: 111), “Türk Romanına Köy Mevzuunun Girişinde Unutulan Bir İsim: Ahmed Midhat Efendi” adlı yazısında *Bir Gerçek Hikâye*'den bahsetmeyip ilk örnek olarak doğrudan doğruya *Bahtiyarlık*'ı esas almıştır.

ihmal edilmişlikten doğan sorunlarına çareler bulur; asırların ihmalini telafi etmenin yollarını arar. Bu yolda aynı ülküde buluştukları Kaya Hanım'la yan yana çalışırlar. Benzer şekilde *Handan*'da Nazım ile Handan da geri kalmış Anadolu'yu aydınlatmak arzusundaki aydınlardır.

Cumhuriyet'in İlk Çeyreği: "Halka Doğru", "Mektepten Memlekete" Giden Aydınlar:

Bu ilk bilinçli adımlar, Cumhuriyet döneminde daha da ileri taşınır. Özellikle Cumhuriyet'in ilk çeyreği, Anadolu idealizminin âdeta bir akım halini aldığı yıllardır. Atatürk Dönemi olarak da adlandırılan bu dönem, genel karakteristiği itibariyle, dikkatlerin Anadolu'ya çevrildiği bir süreçtir. II. Meşrutiyet yıllarından tevarüs eden Anadolu hassasiyetinin bilinçli bir harekete dönüştüğü dönem olarak da zikredilebilir. Bir başka deyişle; Tanzimat'tan Cumhuriyet'e evrilen süreçte, aydının ana omurgası değişmemekle birlikte tarihî ve siyasî konjonktüre koşut olarak hassasiyet noktaları farklılaşır. Cumhuriyet'in ilk çeyreğinde bu hassasiyet, Anadolu üzerinde yoğunlaşır.

Bahsi geçen hareketin ivme kazanmasında Millî Mücadeleden, biraz daha geriye gidildiğinde ise Mütareke yıllarından itibaren Anadolu'nun Türk aydını için bambaşka bir anlam kazanmaya başlamasının yanında Ziya Gökalp'in "Halka Doğru" düsturunun da payı vardır. Mütareke'nin düşmanla işbirliği içinde yaşayan İstanbul'unda Türk aydını için temizliğin, umudun sembolü olan Anadolu, Millî Mücadelede Misak-ı Millî ile sınırları belirlenmiş kutsal topraklar haline gelir. Yeni devlet orada kurulacak, payitaht İstanbul'la birlikte eskiyi, imparatorluğu ardında bırakan Türk halkı, Anadolu topraklarında hayata yeni bir başlangıç yapacaktır.

Bu tarihî koşulları perçinleyen "Halka Doğru"² yaklaşımı da aydınlara Anadolu'yu adres gösterişiyle ulusal aydınlanmanın genel çerçevesini çizer.

² "Halka Doğru", Çarlık Rusya'sında 19. yüzyılın ikinci yarısında gelişen "Narodnik" Hareketinin temel şiarı olmuştur (Toprak 1984: 69). Rus aydınlarının çarlık yönetimini devirmek için yürüttüğü halkçı karakterdeki bu hareket, çarlığa karşı köylüyü kazanmaya yönelik birtakım atılımlarıyla Türk aydınlara da örnek olur. Balkanlar ve Rusya'dan gelen Türkçü aydınlar aracılığıyla bu akım, Osmanlı Türkçülerini de etkisi altına alır. Ancak Narodnik hareket, Türkçüleri ideolojik yönden değil, halka gitme, halkla bütünleşme noktasında etkilemiştir (Karaca 2008: 207-208). Bu açıdan onlar, halka gitmeyi Türkçülüğün temel umdelerinden birisi olarak kabul ederler. Türk Ocakları'nın kuruluşu, "Halka Doğru",

Gökalp'e göre; Anadolu'ya medeniyet götürecek olan aydın, karşılığında halktan millî kültürü alacaktır. "*Seçkinler, neye mâliktir? Halkta ne vardır? Seçkinler, medeniyete mâliktir. Halkta millî kültür vardır. O halde, seçkinlerin halka doğru gitmesi şu iki maksat için olabilir: 1) Halktan millî kültür terbiyesi almak için, halka doğru gitmek. 2) Halka medeniyet götürmek için, halka doğru gitmek.*" (Gökalp 2004: 46-47) Daha sonra gelişen "Mektepten Memlekete"³ şiarı ile birleşen bu fikir, denilebilir ki, Cumhuriyet'in ilk yıllarında idealist aydınlara rehberlik eder. Bu dönem Türk romanında aydınların kendi istekleri doğrultusunda Anadolu'ya gidişleri, oradaki haşin realite ile karşılaşmaları, Anadolu'yu kalkındırma emelleri ile canla başla çalışmaları işlenir.

"Cumhuriyet'in ilk yıllarında yazılan romanlardaki aydınlar hemen hemen aynı ortak özellikler etrafında birleşirler. Hangi meslekten ve formasyondan gelirlerse gelsinler, bu idealist aydınlar, yüzyıllardır ihmal edildiğini düşündükleri Anadolu coğrafyasında yeni bir toplum ve insan oluşturmanın kaynağı gördükleri millî kıymetler uğruna kendi varlıklarını feda etmeyi ve milletin devamlılığı için ferdin ihmali gerekliliğini yüce bir değer olarak algırlar." (Balcı 2002b: 289)

Millî Mücadelenin kazanılmasından sonra başlayan memleketi yeniden inşa sürecinde aydınının da kendi üzerine düşeni yapmak için yeni hükûmetin yanında görev almaya hazır olduğu görülür. Bir Anadolu kentini kendisine başkent yapan hükûmet, böylelikle topyekûn aydınlanmanın yönünü de

"Türk Sözü" adlı dergilerin yayımıyla birlikte sistemli bir hale getirilmeye çalışılan halka doğru hareketi, esas olarak, Ziya Gökalp tarafından sistematize edilmiştir. Geniş bilgi için bkz. (Toprak 1984: 69-81); (Karaömerlioğlu 2006: 21-42); (Karaca 2008: 207-209); (Timur 2002: 34-38).

³ Dönemin halkçı söyleminin temel dayanaklarından "mektepten memlekete" parolası, gerçekte, Yahya Kemal'in bu amaçla sarf etmediği bir söyleme yaslanmaktadır. Yahya Kemal:

"1870'ten sonra Avrupa kültürünün mektebine girdik, orada okumaya koyulduk, yazık ki mektepten henüz çıkmadık; halâ bocalıyoruz. Millî ihtiyacı hiç duymadan ve duyar yaratılıştan olmayan alafranga Türklerle konuşmak bile faydasızdır; çünkü onlar mektep'i gaaye telâkki ediyorlar; lâkin mektep vâsıtaadır; gaaye bizim milliyetimizdir. Onun Avrupa medeniyeti içinde, tıpkı diğer milliyetler gibi, bir hüviyet oluşudur; işte bu ihtiyacı duyan ve duyacak yaratılıştan olan Türkler'in mektepten memlekete gelmeleri ve memleketi Türk edebiyatının çerçevesi hâline getirmeleri lâzım gelir." (Beyatlı 1984: 142-143) diyerek hem ulusal bilince seslenmekte hem de yurt gerçeğini edebiyatın ana malzemesi yapmayı öngörmektedir (Oktay 1993: 64-65).

göstermektedir. Dönem romancıları da bu doğrultuda Anadolu'yu kalkındırmayı, Anadolu insanının yaralarını sarmayı kendilerine misyon edinmiş çeşitli mesleklere mensup aydın tipleri, Anadolu içlerine gönderirler. Balcı (2002a: 169)'nın "geçiş dönemi aydınları" olarak tanımladığı bu tipler arasında ilk sırayı öğretmenler alır.

Genç Cumhuriyet'in İdealist Öğretmen Tipleri:

Anadolu'da gerçekleştirilmek istenen aydınlanmanın eğitimle başlayacağı düşüncesinden hareketle ilk olarak öğretmenler Anadolu'da çalışmaya talip olurlar. Gökalp (2004: 51), halka doğru gitmesi gereken seçkinlerin tamamıyla halka doğru gitmiş olmak için halkın içinde yaşayarak, ondan millî kültürü tamamıyla almaları lâzım geldiğini; bunun için de Türkçü gençlerin öğretmenlikle köylere gitmesi gerektiğini belirtir. Bu bağlamda; *Çalikuşu*, *Yakılacak Kitab*, *Acımak*, *Yeşil Gece*, *Vurun Kahpeye*; Anadolu'yu aydınlatmaya -ve halka doğru- giden öğretmen tipleri işleyen romanlardır⁴. Bu romanlarda, Anadolu insanını aydınlatmayı, asırlardır memleketi ikiye bölen "biz (İstanbul) - onlar (Anadolu)" ayrımını ortadan kaldırmayı kendilerine biricik ülkü edinmiş öğretmenler yer almakla birlikte amaca giden yolda takındıkları tavır ve tutumlar ile elde ettikleri sonuçlar açısından karşılaştırıldığında aralarında birtakım farklılıklar olduğu gözlemlenir. Bu farklılıklar, başlıca iki grupta tasnif edilebilir:

1. Bireysel ya da ailevî sorunlardan kaynaklanan tesadüflerin sevkiyle Anadolu'ya gidip halkla bütünleşenler (*Çalikuşu*, *Yakılacak Kitab*, *Acımak*).

2. Gönüllü olarak Anadolu'ya gidip halka nüfuz edemeyenler (*Yeşil Gece*, *Vurun Kahpeye*).

Çıkış noktaları farklı olmakla birlikte, dikkatle incelendiğinde görülecektir ki, bunlar arasında, Gökalp (2004: 51)'in tarif ettiği şekilde 'halka doğru' gidebilenler, bireysel veya ailevî sorunlarının sevkiyle tesadüfen Anadolu'ya gidip orada halkı anlayabilenlerdir (Feride, Vicdan, Zehra). Gönüllü gidenlerin ise bir müddet sonra esas amaçlarını unutarak 'din' ekseninde halkla çatıştıkları görülür (Ali Şahin, Aliye). Denilebilir ki

⁴ Rathbun (1972: 89), öğretmeni köyde rol oynamak isteyen; ancak nadiren başarılı sağlayabilen bir tip olarak ele alır: "The school teacher is another type of outsider who wants to play a role in the village, but seldom succeeds."

söz konusu öğretmenlerin, çıkış noktaları ile ulaştıkları sonuç arasında doğru orantı yoktur. Bireysel ve ailevî sorunlarından kaçmak için tesadüfen Anadolu coğrafyasına gidenler, halka yaklaşımda başarılı olurken kendilerine doğrudan halkı aydınlatmayı hedef belirleyerek bilinçle Anadolu'ya gidenler bu konuda başarısız olmuşlardır. Bu durumun nedenleri, şu şekilde incelenebilir:

1. Bireysel ya da Ailevî Sorunlardan Kaynaklanan Tesadüflerin Sevkiyle Anadolu'ya Gidip Halkla Bütünleşenler:

a. Çalığışu (Feride):

Yazıldığı dönemde ve sonraki yıllarda çok okunan, her kesimden insan tarafından çok sevilen *Çalığışu*, Anadolu'da öğretmen denildiğinde ilk akla gelen romandır⁵. *Çalığışu*, aynı zamanda, öğretmen Feride'nin şahsında Anadolu - aydın ikiliğini ortadan kaldıran, eş bir söyleyişle, İstanbullu aydını Anadolu gerçeğiyle yüz yüze getiren ilk romandır. Romantik ve realist duyuş ve düşünüşlerin bir arada yer alışıyla Parlatır (1986: 369)'ın da belirttiği gibi; ikili bir yapı arz eden eser, bireysel planda Feride'nin kalp kırıklığının hikâyesiyken sosyal planda Anadolu ve Anadolu insanının sorunlarının öyküsüdür.

Yayımlandığı günlerde Millî Mücadele ile özdeşleşen ve bu açıdan büyük bir heyecanla karşılanan *Çalığışu*, düğününe üç gün kala nişanlısının kendisini aldattığını öğrenen Feride'nin öğretmenlikle Anadolu'ya geçişi üzerine kuruludur. Bu Anadolu'ya geçiş, o günlerde Türk aydınının İstanbul'dan akın akın Anadolu'ya geçişini sembolize ettiği gibi kurtuluştan sonra gelişecek edebiyatın yönünü de tayin eder. Reşat Nuri, bu yeni olguyu romanlaştırırken yarattığı Feride tipiyle Türk aydınının önünde uzanan yeni dünyayı, Anadolu'yu, katı gerçekçiliğe başvurmadan gözler önüne serer. İstanbullu bir genç kızın o günlerin hassas ortamında Anadolu'ya geçişi, temsil ettiği anlam ile dikkatleri üzerine çekerken romanda bir yandan da gözden kaçırılmaması gereken husus, Feride'nin bir kalp kırıklığı neticesinde Anadolu'ya gitmek isteğidir. Ondan öncesinde Feride'nin böyle bir ideali yoktur. Bir başka ifadeyle; Feride, meslekî idealleri

⁵ Reşat Nuri Güntekin, *Çalığışu*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1991, 36.bsk. Yapılan alıntılar bu baskıya aittir (1.Basım: 1922).

doğrultusunda değil bireysel bir kaçış sonucunda Anadolu'ya gitmeyi planlar. Vakıa, romanın bireysel yönü de bu kaçış etrafında şekillenir; çünkü onun Kâmran'ı ve İstanbul'u terk edip Anadolu'nun en ücra köşelerine hiç çekinmeden gidişi ve oralarda bütün gücüyle mücadele edişinin arkasında aşkıyla olan çatışmada üstün gelen gururu vardır (Çetişli 2004: 214). Feride'nin öğretmen olarak Anadolu'ya gidişi değerlendirilirken öncelikle üzerinde durulması gereken nokta budur. Emil (1997b: 322)'in deyişiyle; o, bu mesleği acı bir tesüdüfe borçludur.

Aldatıldığını öğrendikten sonra ani bir kararla evden kaçan Feride, Anadolu'da öğretmenlik alarak İstanbul'dan, dolayısıyla, Kâmran'dan uzaklaşmayı düşünür. Anadolu'ya gitmeden önce bir süre annesinin dadısı Gülmisal Kalfa'da kalır. Anadolu'ya dair hayallerini, planlarını onunla paylaşır:

“(...)

-Ah, kalfacığım, diyordum, kimbilir gideceğim yerler ne kadar güzeldir. Ben, Arabistan'ı hayal meyal biliyorum. Anadolu her halde ondan daha çok güzeldir. Oradaki insanlar bize benzemezlermiş. Kendileri fakirmiş, fakat gönülleri öyle zengin, öyle zenginmiş ki, hiçbiri değil fakir bir akraba çocuğuna, hatta düşmanına ettiği iyiliği başına kakmak mürüvetsizliğinde bulunmazmış. Küçük bir mektebim olacak. Baştanbaşa çiçeklerle donatacağım. Çocuklarım, bir alay çocuğum olacak. Kendime 'abla' dedirteceğim. Fakir olanlara, elimle, siyah önlükler dikeceğim.” (Güntekin 1991: 118-119)

Bu, İstanbullu aydının Anadolu'ya “dışarıdan” bakışıdır. Feride'nin muhayyilesindeki Anadolu, gerçeklikten uzak bir masal diyarıdır. Bu hayallerle Nezaret'e giden Feride, pembe düşlerinden sıyrılamamıştır henüz. Ne var ki beklediği muameleyi göremeyip ilk düş kırıklığını yaşayan genç kız, Naime adlı bir hocanım sayesinde kendisini muhatap alacak bir şube müdürüne denk gelir. Ancak bu kez şaşırma sırası müdürdedir. Feride'nin Anadolu'da görev almak isteği, onu hayrete düşürür: “O, şaşırmişti: - Amma yaptın ha! dedi, gönlünün rızasıyla Anadolu'ya gitmek isteyen muallimeye ilk defa tesadüf ediyorum. Ayol, biz muallimlerimizi İstanbul'dan çıkarıncaya kadar akla karayı seçeriz. Sen ne dersin, Naime hocanım?” (Güntekin 1991: 125)

Şube müdürünün sözleri, dönemine dair bir hakikati ortaya koymaktadır: İstanbullu aydın, Anadolu’da görev almaktan kaçınıyordu. Romanın tarihsel arka planının Osmanlı’nın son yıllarını kapsadığı göz önünde tutulduğunda aydının bu tavrı, anlam kazanır. Hantallaşmış merkezî idare, Anadolu’da ağırlığını koyamamakta, dahası Anadolu, bir sürgün mekânı olarak o günlerin kolektif hafızasına kazınmaktadır. Hal böyle olunca aydının nazarında Anadolu, gitmekten imtina edilen bir yere dönüşmektedir. Denilebilir ki aynı tarihî süreci fon olarak alan romanlarda Anadolu coğrafyası, İstanbullu aydının gitmekten kaçındığı bir mekân olarak gösterilmektedir. Dolayısıyla dönemin bürokratları arasında Feride gibi kendi isteğiyle Anadolu’ya gitmek isteyenler, kuşkuyla karşılanır. Aynı hal, *Yeşil Gece*’de Ali Şahin’in de başına gelecektir.

Maarif Nezareti’nde dönemin bürokrasisiyle de tanışan Feride, uzun uğraşlar sonunda “*B... Vilâyetinin, merkez rüştiyesinde açık bulunan bir Coğrafya ve Resim muallimliğine*” (Güntekin 1991: 130) tayin edilir. Ancak atamada bir yanlışlık yapılmış, aynı yere bir başka hocahanım daha görevlendirilmiştir. Nezaret, Feride’den yana bir tavır koysa da B.’deki Maarif Müdürü, Feride’ye yalan söyleyerek onu Zeyniler Köyü muallimliğini kabul etmeye mecbur bırakır. Genç kızı ikna edebilmek için müdür, her şeyiyle mükemmel bir köy tasviri yapar (Güntekin 1991: 150). Müdürün sözleri, Feride’nin zihninde bir İsviçre köyü imajı çizer: “*Hava, güzel, manzara güzel, yiyecek, içecek ucuz, ahalisi iyi. Şöyle böyle, İsviçre köyleri gibi bir şey. İnsan, Allaktan daha ne ister? Gözümün önüne güneşli yollar, bahçeler, dereler, ormanlar geliyor, yüreğim şiddetle çarpıyordu.*” (Güntekin 1991: 151) Genç kız, duyduğu memnuniyeti, oteline döner dönmez Hacı Kalfa’yla da paylaşır: “*Yaşadık, Hacı Kalfa, İsviçre gibi bir yere gidiyoruz.*” (Güntekin 1991: 154) Feride, durumun vehametini Hacı Kalfa’yla konuştuktan sonra anlar. Kendisinin şık bir Avrupa köyü olarak tasavvur ettiği Zeyniler, kimselerin gitmek istemediği kuş uçmaz kervan geçmez bir yerdir. Feride’nin İstanbul’da başlayıp B.’de devam ettirdiği hayalperest tutum, aydının Anadolu’ya yabancılığını göstermektedir. Gerçeklikten ve yaşanmışlıktan uzak, kitaplardan öğrenilmiş bir Anadolu hayaliyle yola çıkan genç kız, adım adım realiteyle yüzleşmeye başlar. Eş bir söyleyişle; romantizm, yerini yavaş yavaş realizme bırakmaya başlamıştır.

Zorlu bir yolculuğun ardından Zeyniler'e vardığında edindiği köy imajı ile gerçek Anadolu'nun birbirinden çok farklı olduğunu anlar. Yolculuk, zor geçmiştir; çünkü Maarif Müdürü'nün "*nihayet iki saat dediği yol tam sabahın onundan geceye kadar*" (Güntekin 1991: 155) sürmüştür. Mamafih kabahati Maarif Müdürü'ne yüklemekten vazgeçen Feride, esas suçun, "*kâh dağ yamaçlarına tırmanan, kâh kurumuş sel çukurlarına inen Zeyniler yoluna dişli şimendifer yaptırmamış*" (Güntekin 1991: 155) olanlarda aranması gerektiğini düşünür. Bu bağlamda, Feride'nin Zeyniler'e giderken karşılaştığı ilk sorun, yoldur. Saatler geçmesine rağmen yol hâlâ bitip tükenmek bilmemektedir. Yollara mahzun bir ıssızlık çökmüş; ancak görünürde ne bir köy ne de bir ağaçlık vardır. Bu hal, Feride'yi korkutur. Arabacıya çekinerek sorduğu soruya "*-Geldik.*" cevabı alması, onu iyice şaşırır: "*-Nasıl olur, dedim, Allahın kırındayız. Görünürde köy falan yok. İhtiyar adam, arabadan çantalarını çıkarmağa çalışarak cevap verdi:*

-Na, şu patikadan ineceğiz, Zeyniler, buraya beş dakika çeker. Araba yolu yok." (Güntekin 1991: 160-161) Pembe düşlerle geldiği Anadolu'nun durumu budur: Doğru düzgün araba yolundan mahrumiyet...Bu konudaki şaşkınlığını, köyü görünce yaşadığı hayal kırıklığı izler: "*Taşların arasından minare merdiveni gibi dik bir yoldan inmeğe başladık. Aşağıda, akşamın alacakaranlığı içinde kapkara bir servilik, etrafi çitle çevrilmiş, çıplak bahçeler arasında tektük kulübeler, tahta evler görünüyordu. İlk bakışta Zeyniler bana, hâlâ yer yer dumanları tüten bir yangın harabesi gibi göründü.*" (Güntekin 1991: 161) Halbuki o, köy deyince gözünün önüne "*yeşillikler arasında eski Boğaziçi yalılarındaki güvercinliklere benzeyen sevimli, şen manzaralı kulübeler*" getirir. Oysaki Zeyniler'de gördüğü evler, "*çökmeğe yüz tutmuş, simsiyah viranelerdi*"r. Feride, bu manzara karşısında dahi İstanbul'u ölçüt alır: "*Evleri şimdi daha iyi görebiliyordum. Hani Kavak'larda önüne ağlar serilmiş, yağmurdan çürüyüp kararmış, Boğaz rüzgârlarından bir yana çarpılmış, viran balıkçı kulübeleri vardır; bu evler, ilk bakışta onları hatırlatıyordu.*" (Güntekin 1991: 161)

Feride'nin hayal ettiğiyle tam bir tezat teşkil eden söz konusu manzaraya, okul ve dershanenin durumu, ders araç - gereçlerinin yetersizliği, çocukların giyim - kuşamındaki fakirlik de eklenince Zeyniler'in sosyo - ekonomik durumu da resmedilmiş olur. Buna göre Maarif Müdürü'nün

büyük fedakârlıklarla yenileştirdiğini söylediği dersane, eski bir ahırdan ibarettir. Altına tahta döşenmiş, pencereleri genişletilerek cam çerçeve taktırılmıştır. Eğitim materyali olarak yalnız tepe aşağı takılmış bir harita ile bir iskelet levhası, bir çiftlik ve bir yılan resmi asılıdır. Çocukların kıyafetleri ise sefil ve perişan bir haldedir; hemen hiçbirisinde çorap ya da potin yoktur. Mamafih, bu karamsar tablo, ilk anda, Feride’de bir şok etkisi uyandırır da genç kız, azmi ve nikbin duruşu ile zorlukların üstesinden gelmeyi başarır. Çok bunaldığı anlarda Sör Aleksî’nin okulda sık sık tekrarladığı “*Kızlarım, ümitsiz hastalıkların, mukadder felâketlerin son bir ilâcı vardır: Tahammül ve tevekkül.*” (Güntekin 1991: 168) yolundaki peygamberce sözleri imdadına yetişir. Böylelikle eğitim - öğretim faaliyetlerine çekidüzen vermekle başlattığı adımları, çocuklar ve köy ahalisiyle kurduğu sıcak ilişkiler izler.

Bir öğretmen olması hasebiyle Feride’nin dikkatini çeken, dolayısıyla, ilk karşılaştığı sorun, eğitim sistemindeki bozukluktur. Tayin sistemindeki keyfilik, okullardaki araç gereç eksikliği ve yetersizliği, öğretmen yokluğu, kız ve erkek çocukların bir arada okutulmaması, eğitimde hâlâ eski medrese öğretim tarzının sürdürülmesi, her kasabada Feride’nin karşısına çıkan maarif müdürlerinin adam kayırmaları ve görevlerini ciddiye almamaları (Parlatır 1986: 372) belli başlı sorunlar olarak sergilenir. Daha önce İstanbul’da ve B.’de atamalardaki keyfiliği tecrübe eden genç kız, Zeyniler’de eğitim sisteminin işleyişine dair ciddi sıkıntılara şahit olur: Çocuklar ahırdan bozma bir derslikte yerlere oturarak yüksek sesle ders okumakta; dayak, ceza ve ölüm duygusuyla korkutulmakta; çağdaş materyallerden ve ehil kişilerden yoksun bırakılmakta; kız ve erkek çocuklar farklı muamelelere tabi tutulmaktadır.

Reşat Nuri, romanda köy meselesini dönemin ruhuna uygun şekilde bir eğitim meselesi olarak gördüğü için Feride’nin gözüne çarpan tüm aksaklıkları, eğitimin yetersizliğiyle ilişkilendirir. Bu nedenle, Kaplan (1997: 57)’in da altını çizdiği üzere; Feride’nin köydeki çalışmaları -görev gereği olarak da- hep daha ileri bir eğitim öğretim anlayışının yerleştirilmesi çevresinde yoğunlaşır. O, Hatice Hanım’ın karşısında modern öğretimin temsilcisidir. Bu noktada, gördüğü aksaklıkları “değiştirme”ye başlamadan önce “değişim”e kendinden başlar. Öğretmene yakışacak şekilde yeni bir giyim ve saç stili icat eder. Ardından Zeyniler köyü mektebinde birtakım

yeniliklere başlar: Çocukları yerden kaldırıp sıralara oturtur; yükses sesle okumak yerine sessizce çalışmayı öğretir; teneffüs saatleri koyar; okulu çocuklara sevdirmeye çalışır; çocuklara hayatı ve dünyayı sevdirmek için oyunlar öğretmeye uğraşır.

"Mektebe günden güne daha fazla ısınıyordum. Viran derslane âdeta temiz ve sevimli bir şekil aldı. Hatta, onu bir parça süslemeğe de muvaffak oldum.

İlk günlerde o kadar vahşi, yabancı bulduğum çocuklar, şimdi bana daha cana yakın geliyorlar. Ben mi onlara alıştım, yoksa usanmak bilmeyen gayretim sayesinde onlar mı yavaş yavaş yola gelmeğe başlıyorlar, pek bilmiyorum. Fakat, zannedirim ki, ikisinin de tesiri var." (Güntekin 1991: 184-185)

Hatice Hanım'ın kurduğu eski sisteme göre birer yenilik sayılabilecek bu hamleler, Feride'nin sabrı ve hoşgörüsüyle birleşince sonuç vermeye başlar. İlk önceleri ona kuşkuyla bakan köy ahalisi, hatta Hatice Hanım bile, genç kızı sevmiş, benimsemiş ve hanım hanımcık olduğuna kanaat getirmiştir. Eğitim - öğretimi ve köy halkını değiştirmeye çalışırken kendi de değişen Feride, psikolojik manada kendi içinde bir "yeniden doğuş" (Emil 1997b: 332) yaşar. Onun tasavvur ettiği Anadolu, İstanbullu aydının, bizzat tecrübe ederek değil duyarak, okuyarak edindiği izlenimden ibaret bir Anadolu'dur. Feride, bu anlamda, halktan, köylüden, dahası Anadolu'dan kopuk aydının da temsilcisi sayılır. Ancak onu benzerlerinden ayıran yönü, yüz yüze geldiği realite karşısında takındığı tutumdur. Feride, "taşraya düşmüş şehirli aydının trajedisini yaşamaz, kendisini bir inziva mahsupluğuna mahkûm etmez, köy çevresi de olsa, orada 'asosyal' bir varlık haline gelmez." (Emil 1997b: 332) İleride bahsi geçecek diğer romanların öğretmen kahramanları gibi yaşadığı şokun tesiriyle pasifize olmaz. O, inisiyatifi eline alıp mücadele etmeyi seçer. Feride'nin yolun başında Anadolu meselesine dair köy, köy kalkınması, köylü, geri kalmışlık, köylünün eğitimi gibi kuramsal düşünceleri yoktur; fakat genç kız, daha ilk meslekî tecrübesinde öğretmenliğin "insan ve insanlık mesleği" olduğu gerçeğini kavrar; öğrencilerine ve köylüye sevgi, şefkat, merhamet, hoşgörü hisleriyle yaklaşır. Bundan dolayıdır ki Feride, "edebiyatımızda Anadolu'ya kendi isteğiyle ilk kez sadece giden değil, aynı zamanda gittiği yerdeki okulu değiştiren ve 'köylüyle' kaynaşan ilk öğretmendir de." (Duymaz 2008: 87)

Feride'nin Zeyniler'deki yapıcı tutumu, görev yaptığı B.. Darülmuallimatı'nda, Ç.. Rüştiyesi'nde, İzmir'de, Kuşadası'nda da devam eder. O, her gittiği yerde öğrencileriyle sıcak bir ilişki kurar, onlara saygı duyar, eşit davranır, okulda tertiplenen eğlencelere katılır, meslektaşlarıyla iyi geçinmeye gayret eder ve hepsinden de önemlisi çok çalışır. Yalnızca eğitim - öğretim etkinliklerine odaklanmayıp gittiği yerlerin halkıyla da iyi geçinmesi, Feride'nin Anadolu'daki sergüzeştini bir başka açıdan daha anlamlı kılar. Girdiği ortamlarda kendini dışa kapatmayıp cemiyet içinde sosyal bir insan portresi çizen Feride, yüzyıllardır süren halk - aydın, köylü - şehirli tezaadını da bir çözüme kavuşturur. Onun bireysel acılarını toplumsal bir bilinç düzeyine yükselten egosu, halka yukarıdan değil eşit mesafeden yaklaşır. Zeyniler'de tanık olduğu hayat sahneleri İstanbul'da refah içinde yetişmiş bu genç kızı şaşırsa da köyün fakirliği, insanların cehaleti, onu iğrendirmez ya da içinde nefret uyandırmaz. Keza hayat şartlarının zorluğu da gözü pek genç kızı yıldırılmaz. Okulda çocuklar için çabalarken okul dışında köylüye yardım eder. Aydın bir genç öğretmen olarak Feride'yi yeni bir genç kız ve öğretmen tipi yapan da bu davranış tarzıdır. Emil (1997b: 327)'in de belirttiği üzere; Tanzimat'tan beri bir türlü halledilemeyen halk - aydın, yahut köylü - şehirli aydın tezaadı öğretmen Feride'nin şahsiyetinde ve aksiyonunda bir çözüme kavuşmuştur. Feride, yüzyıllardır süregelen aydın - halk ayrımını ortadan kaldırmıştır. İstanbullu aydın bir öğretmen ile her bakımdan geri kalmış Anadolu insanının kaynaşması, gerçek bir sosyo - kültürel değişimin başlangıcıdır. Döneminin diğer aydınları gibi Feride de Anadolu hakkında kulaktan dolma bilgilere sahiptir ya da Anadolu deyince gözünün önüne İsviçre köyleri gibi köyler gelmektedir; ancak gerçek Anadolu'yla karşılaştığında metanetini muhafaza eder. Dahası genç öğretmen, İstanbul'daki çevresinde kendisine öğretilmeyen manevî değerleri Zeyniler'de öğrenir. Bu açıdan, Feride, Gökalp'in halka doğru giden öğretmen misyonunu da gerçekleştirir.

Zeyniler'e ilk geldiği akşam, Hatice Hanım'la Zeyni Baba'yı ziyarete giden Feride, Zeyni Baba'nın mezarı başında, aldığı Batılı eğitimin etkisiyle Müslüman Doğu insanının kültürüne ne kadar yabancı olduğunu fark eder. Zeyniler halkının dinî inançları, bu dünyaya değil âhirete önem vermeleri onun Zeyniler'de karşılaştığı diğer hakikatlerdir. Dolayısıyla kendisi onlara medeniyet götürürken aynı şekilde onlardan da bir millete şekil veren ortak

inanç kültürünü öğrenir. Başlangıçta Anadolu'ya dair herhangi bir idealden uzak, tamamen bireysel sebeplerle Anadolu'ya kaçan Feride, orada bulunduğu süre içinde olgunlaşarak halkla bütünleşen ilk öğretmen tipi olmasının yanı sıra dönemin birtakım kuram, ideoloji ya da siyasî tartışmalarla eğitimi değiştirmeye çalışan yaygın bürokrat zihniyetinin aksine doğrudan pratiğe yönelik uygulamalarıyla da öne çıkan bir eğitimcidir. Bu açıdan Feride, eğitim sistemine dair gerçeklerden kopuk fikirler üreten Maarif Müdürü Reşit Nâzım'ın karşı kutbunda yer alır.

Sonuç itibariyle denilebilir ki Feride'nin bireysel nedenlerden kaynaklanan kaçıışı, Anadolu'da tanık olduğu hayat sahnelerinden sonra bir nev'i idealizmle birleşerek misyona dönüşmüştür. Kendi isteğiyle Anadolu'ya giden, halkla kaynaşan Feride, şahsî acılarını toplumsal bir bilince dönüştürmeyi başarmıştır. Bu anlamda, Reşat Nuri'nin, İstanbul'dan Anadolu'ya geçirek dönemin tarihî gerçekliğine atfen sembolik bir anlam yüklediği kahramanı Feride, Anadolu içlerindeki mücadelesi, başarıları ile aydının Anadolu halkına bakışını değiştirmekle kalmamış gelecek nesillere de bu yolda örnek olmuştur.

b. Yakılacak Kitab (Vicdan):

Feride gibi tesadüflerin sevgiyle Anadolu'ya gidip orada bilinçlenen bir başka öğretmen, *Yakılacak Kitab*⁶'ın Vicdan'ıdır.

Dikkatlice bakıldığında Vicdan'ın öyküsü, belli noktalarda Feride'ninkiyle paralellik arz eder. Küçük yaşta annesini babasını kaybeden Vicdan, öğretmen okulunda yatılı okur. Mezuniyetten sonra çalışmak zorundadır; çünkü o, Feride'nin aksine geçim kaygısı içindedir. Kısa süren bir bekleyişten sonra İskilip kazasına tayin edildiğini öğrenir. İlk anda "tuhaflaştım. İskilip de neresi?.. Acaba Suriye'de filân mı?" (Benice 1938: 71) tepkisini veren Vicdan, İskilip'in nerede olduğunu dahi bilmeyen bu tavırla memleketinden habersiz bir aydın portresi çizer. Nitekim bu ayıbı kendisi de dile getirir:

*"Ne fena, mektebde kırk tane coğrafya kitabı değiştirdik,
dünyanın en kuytu yerlerini öğrendik de kendi memleketimizi*

⁶ Ethem İzzet Benice, *Yakılacak Kitab*, İkbâl Kitabevi, Ebüzziya Matbaası, İstanbul 1938. Yapılan alıntılar bu baskıya aittir.

kendimize öğreten olmadı. Osmanlı imparatorluğunun hududlarını ayırmaktan, bir kaç vilâyetin ismini saymaktan, beş on nehirin hangi denize döküldüklerini söylemekten başka bir şey bildiğimiz yok. (...) Memleketi bilmeden dünyayı bilmişsin niye yarar?” (Benice 1938: 71)

Mektepteki Anadolu haritalarından ancak birinde İskilip’i gören Vicdan’ın şaşkınlığı bir kat daha artar. Üstelik kazaya dair yalnızca bir satırlık bilgi bulabilir. Öncelikle kendi memleketinden bihaber olduğu hakikatiyle yüzleşen Vicdan, ikinci olarak atamalardaki “iltimas” gerçeğiyle tanışır. Okulunu iyi bir dereceyle bitirmesine rağmen o, İskilip’e gidecekken üst düzey tanıdıkları olan arkadaşları ya iyi yerlere atanacak ya da İstanbul’dan ayrılmayacaklardır. “Çalışmak, kendine güvenmek, hak kazanmak kâfi gelmiyor. İşini yürütmek için sây değil, riya! fazilet değil, arka lâzım. Tavsiye alabilmeli, telefonla bağirtabilmeli; o yüksekse daha yüksekini bulmalı, nüfuzu nüfuza kırdırmalı.” (Benice 1938: 72) Feride gibi memleketine has gerçeklerden habersiz olan genç kız, alın teriyle çalışmak konusunda onunla hemfikirdir. O, İskilip’e gidecek oluşuna değil eşitsizliğe, haksızlığa isyan etmektedir. Ancak her şeye rağmen mücadele etmek niyetindedir.

Vicdan da Feride gibi önce yol sorunuyla karşılaşır. Böylece yola koyulan Vicdan, önce Samsun’a çıkar, orada maarif müdürlüğünden kendisini İskilip’e götürecek emin bir vasıta bulmalarını ister. O geceyi Samsun’da geçirir. Vicdan’ın, Samsun’dan sonraki durağı Çorum’dur. Yaylı arabasıyla dört günde varabilmişlerdir. Feride’nin Çeçen arabalarından hoşlanması gibi Vicdan da yaylıyla seyahat etmekten memnundur. Yağmur nedeniyle üç gün Çorum’dan ayrılamazlar. Burada yerli şivesi ile taassubu yadırgar. Dahası halk da yabancıyı yadırgamakta, “yabani” deyip geçivermektedir. Burada İstanbul - Anadolu ikiliği su yüzüne çıkar. Bir başka deyişle; aydın demek biraz da İstanbul demek olduğu için aydın ile Anadolu arasındaki kopukluk; biz - onlar, İstanbul - Anadolu çatışmalarını da içerir. Feride’nin her gittiği yerde rahatsız edilmesinin, kendisine kuşkulu gözlerle bakılmasının altında da bu İstanbul - Anadolu çatışması yatar. Keza Vicdan da Anadolu coğrafyasına adım attığı andan itibaren bu çatışmayla karşılaşır. Bu noktada, Vicdan’ın Feride’den ayrıldığı nokta, meseleye daha gerçekçi açıdan yaklaşp sorunun kaynağına gitmesidir: “*bu yabanilik,*

yadırgayış galiba hep İstanbullulara karşı... Hakları da varya..Yüzlerce senedir, İstanbul bu viran köylerden yalnız asker ve para çekmekten başka ne yapmış?" (Benice 1938: 133)

Burada aydının, Anadolu'yu ihmal eden zihniyete, yönetim anlayışına eleştiri getiren sesi kendini duyurur. Anadolu; ihmal edilmiş, geri bırakılmış, dolayısıyla İstanbul'la arasına nifak sokulmuştur. Bu gerçeğin ayırda olan Vicdan, tarafını ve amacını çok çabuk belirler: "*Fakat, bunlar kendi hayatı menfaatlerinin aleyhine bina edilen 'Derseadet'lilerden nekadark taşkın bir içlilikle aykırı kalsalar bile ben kendi hesabıma bu yabancılığı ortadan kaldıracığım. Ben de onların hamurundanım. Ben de onlarla birim.*" (Benice 1938: 133) Geçtiği yerlerde gördüklerini zihninde eleştirel bir süzgeçten geçiren Vicdan'ın olumlu hisleri, İskilip'e bir saat kala değişmeye başlar. Kızılırmak'ı geçtikten sonra Karaburun adlı bir köyde biraz dinlenirler. Gördükleri Vicdan'ı düşündürür: "*Eğer, şehir de köyünden biraz farksızsa arabacının ballandıra ballandıra anlattığı 'İskilib' pek de hoşuma gitmeyecek. Köydeki evler hep birer kat. Topraktan. İnsana ilk devirlerin yaşayışını hatırlatıyor.*" (Benice 1938: 132) Yalnızca evler değil kadınların giyimi de Vicdan'a garip gelir: "*Kadınlarda bol paçalı, bir çok yamalı, kirli paslı bir şalvarla dallı basmadan bir içlikten başka giyim namına bir şey yok! En çok tuhafıma giden başlarındaki fesler oldu. Fessiz kadın yok. Kısa, yayvan, vişne çürüğü bir fes. Fesin üzerine, cepheye irili ufaklı sıra sıra altın dizmişler. Boyunları da beşibirlik dolu.*" (Benice 1938: 132-133)

Nihayet İskilip'e ulaşan Vicdan, ilk anda olumlu intibalar edinir: "*Dört tarafı dağlarla çevre, engin bir şehir. Epice büyük. Yeşilliği bol. şehre girinceye kadar sade bir saat bağlardan geçtik. Suları da çok. İçinden kasabayı ikiye bölen büyük bir çay geçiyor.*" (Benice 1938: 134) Bundan sonraki gözlemlerini de İstanbul - Anadolu karşılaştırması (ev kirası, yiyecek -içecek fiyatları, iklim şartları) üzerinden yürüten Vicdan; şive farkı, elle yemek yemek, dedikodu, okunacak gazete, kitap, mecmua bulamamak gibi hususlarda titizlenir. Bir köy düğününde herkesin aynı kaptan elle yemek yemesi, Vicdan'ı iğrendirir. Taassup da Vicdan'ın rahatsız olduğu bir diğer konudur. Demircilerin Zeynep ile İbrahim Hoca, halkı etkisine almış iki manevi önderdir. Halk, onlara ermiş gözüyle bakmaktadır (Benice 1938: 165). Demircilerin Zeynep, evinin alt katındaki toprak, izbe bir odada

sabahtan akşama kadar tütsü verip muska yazmakta, bel ağrısı ve baş ağrısını iyi etmektedir. Halk, doktora gitmek yerine hastalıklarının şifasını da onda aramaktadır. Bu, Vicdan'ı çok kızdırır: *“Avuç avuç bu fettan kadına para dökerler de doktora on kuruş vermeyi çok görürler. Eğer, birkaç adliye işi olmasa zavallı doktorlar sinek avlamaktan başka bir işe yaramıyacaklar. Halbuki, Zeyneb karı milyoner olmuş. Kızları, damadları altın içinde yüzüyorlar. Hiç, nefesle, tesbihle hasta iyi olur mu?..”* (Benice 1938: 165-166)

Vicdan, bu görüşlerini bir iki yerde dillendirdiği için Demircilerin Zeynep tarafından “sürtük” damgası yer. Fazla olarak kasabada eşraf, idarî mekanizmaya el koymuştur. İstedikleri gibi hareket etmediği için kaymakamı bir başka yere gönderip yeni bir kaymakam talep edebilmektedirler. Bu güçlülere karşılık Vicdan da Feride gibi okulla, öğrencileriyle teselli bulmaktadır. İkisi arasındaki benzer bir nokta, Vicdan'ın da ardında genç bir delikanlı bırakmış olmasıdır. O da Feride gibi hem kalbî alakasıyla dertlenir hem de bu derdi unutmak için kendini çalışmaya verir. *“Yalnız bir şeyden hoşnudum: Hocalığımdan. Mektep, insan için öyle sonsuz ve sevimli bir çalışma konusu ki.. Dert unutuluyor, keder avutuluyor: Zihin, otomatik bir motor gibi, durmadan, dinlenmeden hep çocukların terbiye ve tahsiline çalışıyor.”* (Benice 1938: 179)

Tıpkı Feride gibi hayatı görevli gittiği Anadolu coğrafyasında tanımaya başlayan Vicdan, zaman zaman insanların yaşam tarzını yadırgasa da onlara yukarıdan bakmaz. Daha İskilip'e varmadan asırların yarattığı İstanbul - Anadolu ya da aydın - halk ikiliğini kaldırmayı kendisine amaç edinen genç öğretmen, hem gittiği memleketi hem de ahalisini sevmeye çalışır, onlarla iyi ilişkiler kurar. Kimi durumlarda İstanbul'u arasa da Anadolu'nun ihmal edilmiş, geri bırakılmış olduğunun farkındadır. Bunda aydınların da payı olduğunun, dahası aydınlara da çok iş düştüğünün de ayırdındadır:

“İstanbulun aranacak pek çok şeyleri var amma...Anadolu da hiç fena değil...Anadoluya her gelen İstanbulu arayacağına, buraları da birer İstanbul yapmaya çalışsa daha mı az iyi olur? Bütün mesele, medenilik levzımını buralara da sokmak, buralar için de biraz çalışmak...Eskiler: ‘Bakılırsa bağ, bakılmazsa dağ olur...’ demişler. Anadolunun da bütün noksanı bakımsızlık, ihmal...” (Benice 1938: 265-266)

Feride'ye nazaran Vicdan'ın eylemlerinden çok düşünceleri ön plandadır. O, daha çok, İstanbullu aydının habersiz yaşadığı Anadolu gerçekliğiyle alâkadardır. Bu yüzden Feride gibi eğitim - öğretim faaliyetlerinde üst üste atılımlar gerçekleştirmez. Feride'nin taassuptan çekinmesine, kendince önlemler almasına karşılık Vicdan, ona isyan eder. Kazada halka manevî önderlik eden Demircilerin Zeynep ile İbrahim Hoca'yı tasvip etmediği gibi halkın batıl inançlarını da alayla karşılar. Bu açıdan Feride'nin Zeyni Baba'nın türbesi başında gösterdiği alçakgönüllülükten Koyun Baba tekkesine giden Vicdan'da eser yoktur. O, masal olarak gördüğü bu inançları, saygıya değer görmez.

"(...) Bir taraftan sapılınca kırk, öbür taraftan sayılınca otuz dokuz gözü varmış. Bu eksiklik ve fazlalıktaki keramet babanın imiş!..Köprünün gözlerini saymadım amma, epeyce gülünecek şey!...

Tekkede diyorlar ki:

-Babanın baş ucundan bir avuç toprak alıp suda ezdin mi, kırk türlü derde ilâç olur...

Ne mükemmel fikir, ne enfes ilâç!..Acaba, dokuz karılı şeyh efendi, bunu söylerken beni kandırdığına kendisi de inandı mı?..." (Benice 1938: 328)

Tüm bunlar, Vicdan'ın halka yaklaşımda, halkla aydın arasındaki yabancılaşmayı ortadan kaldırmada Feride kadar başarılı olmadığını göstermektedir. Vicdan, ne kadar çabalarsa çabalasın "biz - onlar" ayrımından kurtulamaz.

Feride'nin öyküsünden daha melodramik unsurlar taşıyan Vicdan'ın öyküsü, belirli bir hedef ya da idealden yoksundur. Okulunu birincilikle bitirip İskilip'e giden Vicdan, Feride gibi tesadüfen öğretmen olmamıştır; ama onun Anadolu'ya geçişi tesadüfidir. Nitekim kendisi dururken arkadaşlarının İstanbul'da kalmasını hiç hoş karşılamaz. Dolayısıyla öğretmen okulunda okumasına karşılık onda Anadolu'ya gidip halka faydalı olma ideali yoktur. Bir diğer ifadeyle, Vicdan'ın "halka doğru" gitmek kaygısı yoktur. Ancak o, kendi memleketini tanımadığını fark ettikten sonradır ki başka türlü düşünmeye başlar. İskilip'ten önce Çorum'da halkla aydın -daha genel olarak da İstanbul'la Anadolu- arasındaki ayrımı, halkın İstanbullu aydına "yabani" deyip geçiverişini görünce kendisine bu

yabancılaşmayı gidereceğine dair amaç belirler. Ne ki bunu tam manasıyla gerçekleştirdiği söylenemez. Vicdan, baktığı her şeyde, gördüğü her yerde İstanbul - Anadolu karşılaştırması yapar. O da Feride gibi kendini öğrencilerine vakfeder; ancak bunu hem şahsî dertlerinden uzaklaşmak hem de vazife duygusuyla yapar. Eğitim - öğretime dair aksaklıklardan ziyade taassuptur onun dikkatini çeken. Bu yüzden gizliden gizliye taassupla çatışır.

Vicdan da Feride gibi öğrencileriyle, kaza ahalisiyle, öğretmen arkadaşlarıyla iyi geçinmeye çalışır; elinden geldiğince onlara eşit mesafede durur. Ne var ki eylemleri, fikirleri idealizmle beslenemediği için örnek bir aydın tipine dönüşemez. Vicdan, İstanbullu aydının, Anadolu'yla ve Anadolu insanıyla ilgilenmesi gerektiğinin farkındadır. Ancak o, düşüncelerini Feride gibi aksiyona dönüştüremez. Roman boyunca Vicdan'ın, şahit olduğu aksaklıkları düzeltmek konusunda bir çabasına rastlanmaz. Son tahlilde denilebilir ki Vicdan da Feride gibi Anadolu içlerinde olgunlaşmış, bilinçlenmiş bir genç kızdır. İskilip'te görev yapan Vicdan'la, İstanbul'daki Vicdan aynı kişi değildir artık. Anadolu'ya dair düşüncelerini idealizmle besleyemeyip kendi dar çemberinden çıkamayan Vicdan'ın en büyük eksiği, halka bakışını değiştirememesi, halkla aydını yeterince kaynaştırılamamasıdır.

c. Acımak (Zehra):

Reşat Nuri'nin, bireysel ya da ailevî sorunlar neticesinde tesadüfen Anadolu'ya giden öğretmen temasına yer verdiği bir diğer romanı, *Acımak*⁷'tir. İç içe iki hikâyeden oluşan *Acımak*'ta, öğretmen Zehra ile babası Mürşit Efendi'nin birbirini tamamlar mahiyetteki yaşam öyküleri, didaktik bir bakış açısıyla sunulur. Bu açıdan bakıldığında, *Acımak*, *Yeşil Gece* gibi tezli bir romandır; ancak, ileride görüleceği gibi, onda *Yeşil Gece*'deki şematik yapı ve zorlama tipler yoktur.

Darülmualimat'ı bitiren Zehra, kendisine İstanbul'da yer vermek istemelerine karşın kabul etmeyerek "*Anadolu'da sönük bir vilâyete gönderilen bir arkadaşıyla beraber*" gider (Güntekin 1992: 36-37). Zehra da Feride ve Vicdan gibi hemen hemen kimsesiz bir gençtir. Onu Anadolu'ya

⁷ Reşat Nuri Güntekin, *Acımak*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1992 (21.bsk). Yapılan alıntılar bu baskıya aittir (1.Basım:1928).

götüren etmen, bir gönül ilişkisi ya da yüksek ideallerden ziyade ailevi sorunlardır. Bu açıdan Zehra, Anadolu'ya giderek gönül meselelerini ardında bırakacağını uman Feride ile Vicdan'dan ayrılır. Ancak onlarla birleştiği nokta, ailevî sorunları nedeniyle İstanbul'dan kaçarcasına uzaklaşıp öğretmenlikle Anadolu'ya geçişidir.

Zehra, bir aile faciasının travmatik etkilerini hâlâ yüreğinde ve zihninde taşıyan, parçalanmış bir bireydir. Ona göre ailesini dağıtan ahlâksız bir baba tarafından annesinden koparılmış, yatılı bir okula verilmiş, kimsesiz bir insandır. Dolayısıyla Anadolu'da yaşamak, kendisine çok da yadırgatıcı gelmeyecektir. Zehra, mezuniyetinin hemen ardından atandığı (...)’da kendini tamamiyle çalışmaya verir. Bu sayede geride bıraktığı trajik hikâyeyi ve bu hikâyenin benliğinde açtığı yaraları unuttur; *“başkalarının hayrı için işleyen bir makine”* (Güntekin 1992: 37) halini alır. Çok geçmeden herkesin sevip saydığı, şehrin belli başlı şahsiyetleri arasına girer. Çalışkanlığı, dürüstlüğü ve adanmış kimliğiyle kısa sürede başmuallimliğe yükselen Zehra, ilk zamanlar çok sıkıntı çekmiş olsa da Feride gibi mücadele etmeye devam eder. *“Şehri kendine vatan, mektebi bir aile ocağı”* (Güntekin 1992: 6) yapar. Zehra da aynı Feride gibi acılarını kolektif kimliğinin ardına gizleyerek kendini okuluna ve öğrencilerine vakfeder. O, âdeta toplumsal idealin bireyde kristalize olmuş halidir (Altuğ, 2005: 164). O kadar ki Maarif Müdürü, Zehra'nın okulunu *“bu külüstür şehirde umulmayacak kadar güzel bir şey”* (Güntekin 1992: 7) diye tarif eder.

Zehra da Feride gibi işe okul binasını bir düzene koymakla başlar. Badana, dam, cam tamiri gibi işleri gördükten sonra artırdığı para ile yemekhaneler için sofrta takımı, sınıflar için ders aletleri tedarik eder. Yerli zenginlerden yardım talep ederek okul binasını büyütür, tamir ettirip bahçesini genişletir. Bir öğretmen olarak da müspet kafalı bir aydındır; hurafe ve hayal ile daima mücadele eder, talebesine ilmin en müspet hakikatlerini öğretir. Keza özel hayatında en küçük bir leke, ahlâkında en ehemmiyetsiz bir zaaf görülmez. Maarif Müdürü'nün mükemmel bir insan olarak betimlediği Zehra'nın en büyük eksiği ise “acımak” hissinden yoksun oluşudur.

“(...) Şimdi de size bu güzel madalyonun ters tarafını, kendi görüş ve düşünüşüme göre tasvir edeyim. Doğruluk, temizlik,

fedakârlık hastalığı onda insanlığın en kıymetli bir kabiliyetini öldürmüştü: Acımak kabiliyeti...Zehra'ya hissiz bir kadın denemez...Bilâkis geniş bir ruhu var. Güzel, doğru temiz şeyleri çilginca sevebilir, onlar için her fedakârlığı yapıyor. Fakat zaafa, düşkünlüğe, çirkinliğe acımıyor. Sadece kızıyor, hırçınlaşıyor. Kabahatli insan, düşkün insan onun gözünde ekin tarlalarında bitmiş muzır otlar gibidir. Onu acımadan söküp atıyor.” (Güntekin 1992: 9)

Kuşkusuz, Zehra'nın bu derece katı oluşunda çocukluğunda yaşadığı aile faciasının etkisi vardır. Ailesinin dağılmasının müsebbibi olarak gördüğü babasını inkâr ediş, zamanla onun ruhunu dondurmuş ve “*duyguyu dışta bırakan erdem, zalimlik şeklinde tezahür etmiştir.*” (Altuğ 2005: 165) Esasen roman, babasına dair hakikatleri öğrenen genç kadının, donmuş ruhundaki çözülme anlatmaktadır. Örnek bir öğretmen olmakla birlikte tek zaafı “*zaaftan mahrumiyet*” (Güntekin 1992: 9) olan Zehra, her ne kadar fenalığa, çirkinliğe tahammül edemese de halka kendini sevdirmeyi başarmıştır. Bu açıdan o, halkla bütünleşmiş bir aydındır. Öyle ki halk, onun mektebinin asıl adını unutmuş, “Zehra Abla Mektebi” demektedir. Aileler çocuklarını onun mektebinde okutmak isterler. Genç yaşına rağmen herkesin sevgi ve saygısını, dahası güvenini kazanır. Onlara bir abla, bir anne gibi yaklaşıp kol kanat gerer. Hem ideal bir eğitim - öğretim sistemi kurup hem halkla birleşmede o, Vicdan'dan daha başarılıdır. İlkelerinden taviz vermez tavırla ürkek ve duygusal Feride'nin karşısında da âdeta irade ve mantık âbidesidir.

Zehra, ferdi ihmal edip topluma önem verişiyile, mükemmeliyetin hudutlarını okulla sınırlamayıp topluma da yaymak isteyişiyile aydın bir öğretmenden çok “*toplum mühendisi*” (Balcı 2002a: 270) olma arzusundadır. Feride, Vicdan, Ali Şahin, Aliye gibi benzerlerinde de rastlanabilecek bu arzu, Cumhuriyet'in ilk çeyreğinde yazılan romanların ortak noktasını oluşturur. Bu romanlarda aydın, geri kalmış Anadolu insanını eğitmekle, topluma kazandırmakla mükelleftir. Bu da eğitimi, salt okulla sınırlayarak değil hayatın tüm alanlarına yayarak mümkündür. Feride'nin, Vicdan'ın, *Vurun Kahpeye*'de Aliye'nin gözlemlerine toplumu da dahil etmeleri veya toplumdaki aksaklıklara müdahil olmaları hep bu yüzdendir. Eğitimde manevî derinliğin de önemli olduğuna, merhamet ve acıma

duygularına sahip olmayan bir öğretmenin bir noktaya kadar başarılı sayılabileceğine dikkati çekmek isteyen Reşat Nuri, Zehra'yı, şablon bir tip olarak yaratmaz. Başta katı ve duygusuz bir tip olarak çizdiği Zehra'ya, romanın ikinci kısmında babasının hatıra defterini okutarak geçmişiyile yüzleşme olanağı sağlar. Gerçeğin kendi bildiğinden çok farklı olduğunu öğrenen Zehra'nın ruhundaki buzlar çözülmüş, içindeki karanlık yerini aydınlığa bırakmıştır. Bu açıdan, babası Mürşit Efendi'nin hikâyesi, "Zehra'nın donmuş vicdanını harekete getiren, hastalığını gideren ve gözünü açan bir mahiyet taşır." (Enginün 1998: 229) Anadolu'daki mektebine dönen Zehra'nın artık bir eksiği kalmamıştır; en büyük noksanı olan acımayı öğrenmiştir. Bu yönüyle *Acımak*, örnek bir eğitimcinin nasıl olması gerektiğine dair teziyle hem bireysel hem toplumsal düzlemde mesajlar içeren didaktik karakterde bir romandır.

2. Gönüllü Olarak Anadolu'ya Gidip Halka Nüfûz Edemeyenler:

a. *Yeşil Gece (Ali Şahin):*

Feride'nin öğretmen oluşundaki, Vicdan'la Zehra'nın Anadolu'ya gidişindeki tesadüfiliğe karşılık *Yeşil Gece*⁸'nin Ali Şahin'i, bilinçli bir tercih yapar. O, belirli bir ideal doğrultusunda hedeflerini gerçekleştirmek üzere Anadolu'ya gider. Altuğ (2005: 47- 48)'un deyişiyle; gönül kırgını Feride'nin duygularıyla yürüdüğü yolda, Şahin Hoca, akılcı bir inançla yürümektedir. Onun bir inanç haline getirdiği hedef, memlekette laik bir eğitimi yerleştirmek üzere "yeşil gecenin karanlığına son vermek"tir. Cumhuriyet'in peş peşe gerçekleştirmeyi amaçladığı değişimlerin arifesinde Atatürk'ün direktifiyle yazıldığı söylenen *Yeşil Gece*, Reşat Nuri'nin diğer romanlarından çok farklı bir yapı arz eder⁹. Gerek kurgusu gerek

⁸ Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece*, Semih Lûtfi Kitabevi, İstanbul 1945. Yapılan alıntılar bu baskıya aittir (1.Basım: 1928).

⁹ Eserin, Atatürk'ün direktifiyle yazıldığı tezine dayanak olarak Emil (1989: 314), söz konusu farklı yapıyı gösterir:

"Bu eser, Reşat Nuri'nin diğer romanları arasında tek ideolojik romandır. Ondan önce veya sonraki romanlarının hiç birinde, bu genişlikte ve katılıkta bir ideolojik fikir, tem veya şahıs görülmez. Romancı bu eserinde, bütün öteki romanlarının temlerini vücuda getiren sevgi, şefkat, merhamet, müsamaha gibi beşeri duyguları bir yana bırakarak aslı şahsı, ideolojik bir sabit fikirle eski zihniyetin temsilci ve müesseselerine amansızca saldırmıştır. Reşat Nuri'nin başka hiç bir romanında din ve din adamına Ali Şahin gibi yalın kılıç hücum eden bir kahraman yoktur. Bu davranışının romancının asli temayüllerinden biri olduğunu söylemek

karakterlerin işlenişi gerekse içerdiği tez açısından Reşat Nuri'nin tek tezli romanı olarak nitelendirilebilecek *Yeşil Gece*, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulünün hemen ardından yayımlanmış bir romandır.

Romanın başkişisi “*memleketinde, açık güneş altında toprakla, çamurla oynuyarak büyümeğe başlamış bir köylü çocuğu*” (Güntekin 1945: 13) Ali Şahin Efendi, ilmiyeden olan babasının, onu “*bir gün bütün dünyayı gölgesi altına alacak yeşil bayrağın bir gönüllüsü olarak yetiştirmek istemesi*” (Güntekin 1945: 14) sonucu medreseye gönderilir. Burada arkadaşlarından başlayarak hocalarına, nihayet kendisine uzanan bir dizi gözlem ve sorgulama neticesinde inancından şüpheye düşer ve icazetname alışına az bir zaman kala medreseden ayrılır. Kendini boşlukta hissettiği o günlerde mutlaka büyük bir emele gönül bağlamak, hayatını bir maksada vakfetmek ihtiyacı duyan Şahin, medreselerin tüm ülkeyi karanlığa boğdukları fikrinden hareketle ilk mektep hocası olarak Anadolu'yu aydınlatmayı gaye edinir.

“Medreselerin yeşil gecesi yalnız kendi içlerini karanlığa boğmakla kalmamış. Memleketin her yanına yayılmış, her köşesini kaplamış. Zaten bunun başka türlü olmasına da imkân yoktu. Akıllara, vicdanlara şimdiye kadar hep bu medreseden yetişenler rehberlik ediyorlardı. Bu adamlar memleketi karanlıktan gayri ne götürebilirlerdi ki?..” (Güntekin 1945: 34)

“Anadoluda fikirlerin geri, insanların sefil kalmasını, işlerin fena gitmesini” memleketin asırlardır yeşil bir gece içinde yaşayışına bağlayan Şahin, Darülmualimin'in sınavını kazanır ve orada okumaya başlar. Muallimliği, kaybettiği inancının yerine koyan genç adam, mezun olduktan sonra gönüllü olarak Anadolu yollarına çıkmak ister; ancak tayini İstanbul'a çıkmıştır. Tayini Anadolu'ya çıkan bir arkadaşıyla becayiş yapmak istediğini belirtmek üzere gittiği Maarif'te, bu isteği, Şube Müdürü Basri Bey'i çok şaşırtır:

“(…)

-Bendeniz taşraya değil İstanbul mekteplerinden birine tayin edildim. Şikâyetimin sebebi bu...

mümkün değildir. Bu uğurda Reşat Nuri'nin halis romancı mesleğini ne kadar zorladığı ve neler pahasına ideolojik bir bütünlük kurmaya çalıştığı şahısların tahlilinde daha iyi görülecektir.”

Basri bey hayretinden elindeki cetveli yere attı:

-Fesuphanallah...Bir yaşıma daha girdim. İnsan kıtlığında bunca yıldır bu makamı işgal ediyorum.. 'Beni İstanbul'a tayin ettiler' diye şikâyete geleni ilk kez görüyorum. Demek sen kendi arzunla taşrada memuriyet almak istiyordun da talihine İstanbul çıktı. İşte istihzayı şuun diye buna derler." (Güntekin 1945: 7)

Bu diyalogla yazar, *Çalıkuşu*'ndan sonra Anadolu'ya gitmek istemeyen öğretmen sorununa bir kere daha temas eder. Dönem romanlarında sıklıkla değinilen bir sorun olarak aydın kesimin Anadolu'da görev almak istemeyişi, öncelikle, Anadolu'nun her bakımdan geri kalmış bir coğrafya oluşuyla ilgilidir. Ancak bu aydınların gözden kaçırdıkları nokta, oralara gitmemekle sorunun çözülemeyeceğidir. Devletin ihmal ettiği Anadolu toprakları, aydınlar tarafından da yüz üstü bırakılınca oradaki sefalet, cehalet, gerilik azalmak bir yana gittikçe artmaktadır. Nitekim Ali Şahin, becayiş yoluyla atandığı Sarıova'yı "*nasıl tasavvur ediyorsa hemen hemen öyle*" bulur (Güntekin 1945: 42); çünkü o, bir Anadolu çocuğu olarak buraların hal-i pür-melâlini İstanbullu aydınlardan daha iyi bilmektedir. Bu açıdan, Feride'nin Anadolu'ya dışsallığına karşılık, Şahin Hoca Anadolu'ya içsel olarak konumlanmıştır (Altuğ 2005: 49). Şahin'in "muharebe meydanı" olarak tavsif ettiği Sarıova da bu anlamda tipik bir Anadolu kasabasıdır.

"(...)

Eski bir taş köprü ile dere geçildikten sonra fakir mahallelere giriliyor ve sefalet bütün dehşeti ve çirkinliğiyle başlıyordu. Ortalarında akan çirkefsularında yarı çıplak çocuklarla çamurlu köpekler oynayan eğri büğrü sokaklar...Tezekle çamurdan yapılmış yarı yarıya toprağa gömülü penceresiz kulübeler...Bir çoğunun aralık kapılarından pis kokulu dumanlar tütüyor. Başları yamalı peştemallarla sarılı, dizlerinden aşağısı çıplak kadınlar...Eski hasır parçaları üstünde güneşliyen iskelet gibi ihtiyarlar. Küçülmüş ihtiyarlara benzeyen yüzlerindeki yaralara sinekler üşüşmüş, şiş karınlı, çarpık, sıska vücutlu çocuklar..." (Güntekin 1945: 42)

Şahin, bu manzara karşısında Feride ya da Vicdan gibi şaşırmaz; çünkü cer hocallığıyla Anadolu'da gezerken buna benzer manzaralar görmüştür. Üstelik o, hastalığın teşhisini de koymuştur: müspet bilgi eksikliği. Bir başka deyişle; Şahin, yüzyıllara yayılan medrese eğitiminin memleketi geri

bıraktığını, bunun da müspet bilgiyle aşılabileceğini düşünmektedir. Anadolu'ya gönüllü gidiş amacı da bilimi kendisine esas rehber edinmiş bir öğretmen olarak medresenin yerine mektebi ikame etmektir. *"Bunlar hep mektepsizliğin, hep memleketi asırlardan beri karanlığa ve kana boğan yeşil gecenin eserleri. Bu derlere müsbet bilgiden gayri çare olamaz, diyordu."* (Güntekin 1945: 43) İşte Şahin'in Sarıova'da savaş açacağı yegâne düşman budur: Memleketi asırlardan beri karanlığa ve kana boğan yeşil gece... Bu yeşil karanlığın, medreseyle temsil edildiği roman, daha önce de belirtildiği üzere, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun hemen ardından *"medreselerin kaldırılmasını haklı kılacak bütün vasıtalara başvurarak medreseleri, ıslahı kabil olmayan müesseseler olarak takdim eder."* (Çelik 2000: 30)

Medreselerin mutlaka ortadan kaldırılması gerektiğini savunan Şahin, fikirce anlaştığı öğretmen arkadaşlarından Rasim'e, medresenin yerine geçecek yeni mektepleri "ışık" metaforuyla anlatır:

"-Bak şu yeşil türbe kandiline Rasim. Medresenin ilim ve nur dediği şey bu sisli ışığa benzer...Hep böyle mezarları, insana kasvet ve ümitsizlik veren şeyleri aydınlatır...Erişebildiği yerlerdeki eşyanın şeklini, rengini değiştirir, her şeyi korkulu vehimler ve hayaller şekline sokar...Bir ışık ki sekiz on adımlık çevresi haricinde gene gece vardır. Asırlardan beri nur diye hep bu yeşil gecenin içinde yaşadık. Ben aydınlık diye ona derim ki, beş altı saat sonra doğacak gün gibi her yeri, her köşeyi berrak bir mücevher ışığına boğar... Bu yeşil geceye nihayet verecek gün bizden, yeni mektep dediğimiz bu kötü, karanlık viraneden doğacak." (Güntekin 1945: 58)

Böylece romanda ele alacağı tezin çerçevesini çizen yazar, Şahin'i, medreseyi temsil eden softalarla karşı karşıya getirir. Bu çatışmada Şahin'in yanında öğretmen Rasim, mühendis Deli Necip ve komiser Kâzım Efendi vardır.

Şahin'in eğitimle ilgili olarak Sarıova'da ilk uğraştığı mesele, Feride ve Zehra'da görüldüğü gibi, okul binasıdır. Barınılmaz bir halde olan mektebin damları sürekli akmakta; duvarlar, merdivenler desteklerle durmaktadır. Tamir için harcanan para ile yeni bir bina yaptırılabilceğini düşünen Şahin, kolları sıvar. Hükûmete, fırkaya, Belediye reisine, yerli zenginlere başvurur; ancak onun bu fikri, pek mühimsenmez. Kasabaya geldiği ilk akşam tanıştığı

Hafız Eyüp, yeni bina meselesini güleryüzle karşıladığı gibi yardım edeceğini vadeder. Esasen kasabadaki softaları temsil eden Hafız Eyüp'ün gözü, Şahin Efendi'yi pek tutmamıştır, yaptıklarını şüpheyle karşılamaktadır. Nitekim bina bahsinde de yardım edeceğine söz vermiş olmasına rağmen bina planlarının Türk - İslâm mimarisine uygun olmadığı gerekçesiyle işlerin gidişatını yavaşlatır.

Bina meselesini mühendis Necip sayesinde halleden Şahin'in karşısına bu kez arsanın bir köşesindeki medrese çıkar. Softalar, medresenin yıkılmaması için olay çıkarırlar. Hafız Eyüp'ün tertiplendiği oyunlar, yine mühendis Necip'in bir planıyla son bulur. Okul binası meselesini hallettikten sonra Şahin, diğer planlarını uygulamaya koyar. Zira Şahin, kasabaya geldiği ilk akşam, İdadi Müdürü'ne yapmak istediklerini açık açık söyler:

"(...) -Merak buyurmayınız. Çocuklara yalnız müsbet ve faydalı şeyler öğreteceğim, dedi. Din ilimlerini mümkün olduğu kadar sathî ve zararsız bir şekilde geçeceğim. Hurafelerle, israiliyat ile mümkün mertebe mücadele edeceğim. Mesainizde size nâciz bir muavin olacağım. Zatıâliniz şüphesiz zemin ve zamanı müsait bulmadığınız için şimdilik din ve devlete sadık meşrutiyetperver Osmanlılar yetiştirmek gayesiyle iktifa buyuruyorsunuz. Bendeniz bir derece daha ileri gitmek, milletine sadık cumhuriyetperver Türkler yetiştirmek emelindeyim."
(Güntekin 1945: 49)

Şahin'in bu doğrultudaki hedeflerinden biri de mektep çocuklarını sarıktan kurtarmaktır. Bunun için öncelikle müderris Zühtü Efendi'yle işbirliği yapma yoluna gider. Zühtü Efendi'nin Sarıova gazetesinde "Sarığa hürmet vecibesî" adlı baş makalesinden cesaret alan Şahin, işe onu ikna etmekle başlar. Bu yoldaki düşünceleriyle kasabanın ileri gelen softalarını meseleye karşı ısındıran Şahin, uygun bir süre bekledikten sonra uygulamaya başlar. Önce kirli sarıkla okula gelen çocukları uyarır, ardından kirli kıyafetle gelip temiz sarık saranları...Aileler önce onun dediğini yaparken bir süre sonra usanarak çocuklarının başındaki sarığı çıkarırlar. Bu tabloyu gören Şahin Efendi, emeline nail olmanın verdiği sevinçle çalışmaya devam eder.

Doğru bildiği yolda yavaş ama emin adımlarla ilerleyen Şahin Efendi'nin bir sonraki amacı, hıfza çalıştırılan bir çocuğu hocanın elinden

kurtarmak olur. Şahin, öğrencilerinden Remzi adlı bir çocuğun, kendisini hıfza çalıştıran hocası Hafız Rahim Efendi'nin sıkı disiplini altında dayanamayarak ölmesine çok üzülür. Ancak aile, Remzi'nin kardeşi Bedri'yi de aynı hocaya vermeyi düşünmektedir. Çocuğun babasını ikna edemeyen Şahin, yanına Deli Necip'i de alarak doktor aramaya başlar. Niyeti, çocuğun hıfza çalıştırılmayacağını doktor raporuyla belgelendirmektir. Ne var ki kasabadaki hiçbir doktor böyle bir rapor vermeyi göze alamaz. "*Fenne, müsbet bilgiye karşı saf bir itimat*"ı olan, onları "*tabii birer müttefik olarak kabul eden*" (Güntekin 1945: 116) Şahin, böyle önemli bir meseledeki çekincelerine anlam veremez. Onların bu hareketi Şahin Efendi'yi "*en nazik bir yerinden yaralar; fakat cesaretini, azmini kıramaz.*" (Güntekin 1945: 120) Oysaki doktorlar, eşraf baskısından çekindikleri için böyle bir raporun altına imza atmamaktadırlar. Neticede genç bir yüzbaşı doktor, çocuğun müfrit beden ve zihin yorgunluklarına tahammülü olmadığını tasdikler.

Şahin'in bir sonraki mücadelesi, mektep hocalarından Mehmet Nihat Efendi'yi işlemediği bir suçtan aklamaya çalışmaktır. Bir gün Kelâmi Baba Türbesi'nde yangın çıkar. Softalar, bunu mekteplileri karalamak için bir fırsat sayar ve o saatlerde türbe yakınlarında görüldüğü rivayet edilen Sariova İdadisi Fransızca ve hesap muallimi Mehmet Nihat Efendi'yi suçlu ilan ederler. Olay, git gide büyür. Medreselilerle mektepliler iki karşıt cepheye bölünürler. Bedri olayındaki gibi bu kez hiçbir avukat, böyle bir davayı üstlenmeye yanaşmaz. Yalnız Sariova'ya yeni gelmiş İhsan isimindeki genç bir avukat gönüllü olur. Yangını, türbedarın büyük oğlunun çıkardığı anlaşılınca mesele kapanır, muallim Mehmet Nihat Efendi beraat eder, başka bir memlekette muallimlik alarak Sariova'dan ayrılır.

Bundan sonra Şahin'in son sınavı, Yunan askerleri karşısında olur. Yunan, kasabaya girer. Herkes Sariova'dan ayrılırken o, bir avuç insanla birlikte kalır. Yunan kumandanı, eski bir softa olması vesilesiyle ondan yardım ister. Şahin, bir süre kasabada sükûneti sağlamayı başarır da zaferin ardından Yunanistan'a sürülür. Kendisine verilen yetkiyi, Türk ordusu lehine gizli işlerde de kullanmıştır. Döndüğünde hayalini kurduğu bir Sariova'ya gelir: "*hilâfet kaldırılmış, medreseler, tekkeler kapanmış, Sariovadaki türbe kandilleriyle beraber Yeşil Gece de müebbeden sönmüştü.*" (Güntekin 1945: 210) Beklediği büyük inkılâbı görmenin

mutluluğuyla Maarif'e giden Şahin'i orada büyük bir sürpriz beklemektedir. Müdürün odasına "*melon şapkalı, jaket etaylı mini mini bir adam*" (Güntekin 1945: 212) girer. Bu, kılık değiştirmiş Hafız Eyüp'tür. O, vatan hainliği suçlamasıyla son oyununu da oynayarak Şahin'i müdürün makamından kovdurmayı başarır. Çaresiz Sarıova'yı terk etmek durumunda kalan Şahin, bir dört yol ağzında arkasına dönüp Sarıova'ya son bir defa bakarken "*Çok doğru söylemişler...İnkılâp denilen şey bir günde olmuyor.*" (Güntekin 1945: 214) der.

Bu, bir anlamda, Şahin öğretmenin ya da genel anlamda aydının Anadolu'daki yenilgisidir. Anadolu'yu, Anadolu insanını bilen bir aydın olarak Şahin, Sarıova ahaliyle iyi ilişkiler kuramamıştır. Bir başka deyişle; o, Anadolu'yu hiç tanımadığı halde ilk şaşkınlığı üzerinden attıktan sonra halkla yakınlaşan, aydının halkla arasındaki uçurumu kapatan Feride kadar başarılı olamamıştır. Tüm idealistliğine karşın Şahin de yer yer "biz-onlar" ayırımına düşmekten kurtulamaz. Muharebe meydanı olarak addettiği Sarıova'da medreseliler ile halk bir yanda; Şahin, öğretmen Rasim, mühendis Deli Necip ve komiser Kâzım Efendi diğer yandadır. Şahin, medrese zihniyetine açtığı savaşta çoğu zaman ahaliyi de karşısına alır. Onların inançlarına, değer yargılarına saygı duymaz. Dolayısıyla bir çatışma haline dönüşen mektep - medrese ikiliği, Şahin'i halkla bütünleşmekten alıkoyar.

Romanın geneline bakıldığında Şahin'in eğitim - öğretim meselelerinden ziyade softalarla ilgilendiği, softalığı yenmekle mücadele ettiği görülür. Halkla yakınlaşmaya yönelik bir tutum içerisinde de değildir. Hadd-i zâtında o, halka giden bir aydın değildir. Bu açıdan, romanda halkla aydın arasındaki ayrılık, ilerici - gerici tezadına dayanmaktadır. Şahin'in öncülük ettiği grup, ilericiler; Hafız Eyüp'ün başı çektiği grup ise gericilerdir. Aynı zamanda, bir taraf mektebi, diğer taraf medreseyi temsil etmektedir. Çelik (2000: 174)'in de belirttiği üzere; bu noktada Çalığışu Feride, cahil halkı eğitime, onları bazı alışkanlıklarının dışına çıkarma konusunda Ali Şahin ve arkadaşlarından çok daha akılcı ve insanî bir yaklaşım içindedir. Şahin'de Feride'nin sevecenliğine, hoşgörüsüne rastlanmaz. Tüm bunlar göstermektedir ki Şahin'in büyük ideallerle çıktığı Anadolu'da doğrudan dinî birer eğitim kurumu olan medreseler üzerinde

odaklanması, kendisine bu yolda yandaşlar araması, büyük oranda yazıldığı dönemin resmî görüşünden kaynaklanmaktadır. O, Anadolu'daki geri kalmışlığın sebebini İslâm dini olarak görür ve onun temsilcisi saydığı medreselere savaş açar. Hedefine o kadar kilitlenmiştir ki bir aydın olarak halkın duygu ve düşüncelerine başvurmayı hesaba katmaz. Radikal uygulamaları nedeniyle halkla aydının arasındaki uçurumu derinleştirir. Bu noktada, taşıdığı misyon itibariyle Şahin'in başarılı olduğu söylenemez. Sonucu itibariyle bir özeleştiriyi de içinde barındıran roman, Şahin'in şahsında, bireysel planda, “gerçekten kopuk idealizmin trajik sonucunu” (Kantarcioglu 2008: 287) gösterirken toplumsal planda inkılâbın zayıf yönlerini işaret eder.

b. Vurun Kahpeye (Aliye):

Yeşil Gece'nin Şahin'yle aynı ideali ve aynı kaderi paylaşan bir başka öğretmen, *Vurun Kahpeye*¹⁰'deki Aliye'dir. Esasında birçok yönden aralarında benzerlik bulunan her iki roman da kurgusu, şematik yapısı, gerçeklikten uzak karton karakterleriyle ortak bir tezi savunurlar. Söz konusu ortak tez, *Yeşil Gece*'de medreseler hedef alınarak işlenirken *Vurun Kahpeye*'de doğrudan din ve din adamları üzerinden ele alınır. Tüm öteki benzerleri gibi kimsesiz bir kız olan Aliye, Darülmüallimat'ın son senesinde “*asabî ve ateşli bir genç muallimenin ‘Anadolu’da çalışınız’ telkinini, (...) ruhuna yakıcı ve müspet bir emel olarak yerleştirmiş*” (Adivar 2006: 2) ve mezun olur olmaz taşraya atanmak için Maarif koridorlarında dolaşmaya başlamıştır. İstanbul'da kalmayı reddederek Anadolu'ya gitmek isteyen bilinçli tavırla Aliye, Ali Şahin'le birleşir. Bu açıdan; Feride, Vicdan ve Zehra'nın Anadolu'ya geçişindeki tesadüflüğe Aliye'de rastlanmaz. Maarif koridorlarında taşra hizmetinden kaçan, İstanbul'da kalmak için her zillete katlanan muallimelere istihfafla bakan Aliye, hiç kimsenin gitmek istemediği (...) kasabasına atanır. Kasabaya vardığında Maarif Müdürü'nce pek iyi karşılanmayan genç kızın, bir hafta mektebe gidip geldikten sonraki gözlemleri de pek iç açıcı değildir:

¹⁰ Halide Edip Adivar, *Vurun Kahpeye*, Özgür Yay., İstanbul 2006. Yapılan alıntılar bu baskıya aittir. Roman, ilk olarak 1923'te *Akşam* gazetesinde tefrika edilmiş, 1926'da eski harflerle kitap hâlinde basılmıştır. Latin harfleriyle ilk baskısı 1943'te yapılmıştır.

"(...) Mektebin pis ve karanlık toprak avlusunda kokusuna mâni olamadığı kırık kapılı helâ, Maarif Müdürü'nün şüpheli işlerine âlet olan ikinci muallime Hatice Hanım'ın rastıklı kaşları, elinden düşmeyen sigarasından sapsarı olan kınalı elleri, sonra bu kadının kendisine eski saraylarda yeni bir gözdeye karşı ihtiyar ve günü geçmiş gözdelere mübalâğalı tabasbuslarıyla karışık gayzları..." (Adivar 2006: 8)

Bu tabloya kız ve erkek çocuklar arasındaki güç dengesizliğiyle çocukların sınıflara bölünmüşlüğü de eklenir. Derslik; esnaf çocukları, imtiyazlı iki sınıfı oluşturan eşraf ve memur çocuklarından oluşmaktadır. Sınıfa ilk girdiğinde onu bu çocukların lâubalî yüzlerinden başka *"pencerelerine kâğıt yapışmış pis dershanede epeyce birikmiş sigara dumanı"* (Adivar 2006: 11) karşılar. Böyle bir ortamda işe Kantarcılar'ın Hüseyin'in küçük oğlu Sabri'ye bir ders vermekle başlayan Aliye, bir süre mektebe gelip giden eşraf oğullarıyla memur hanımlarından tehditler alır. Her şeye rağmen mektepte istediği sükûneti sağlamayı başarır. Özellikle Kantarcı Hüseyin Efendi'nin büyük oğlu Uzun Hüseyin, mektebe geldiğinde sarf ettiği sözler, Aliye'nin idealist öğretmen kimliğini ortaya koyar mahiyettedir. Aliye'nin, oğlu Sabri'ye muamelesinden rahatsız olan Uzun Hüseyin, bir gün kapıyı çalmadan dershaneyi âdeta basarak Aliye'ye hakaret eder:

*"(...) -Sen kim oluyon garı? diye haykırdı. Sen muallime değil misin? Sen bu kasabanın muallimesi değil misin? Ne haddine bir eşraf çocuğunu koğuyon, ne haddine benim suratıma haykırıyon? İstanbul'un hayâsız garılarına, erkeklerin suratına haykıran, yol iz bilmeyen garılarına burada lüzum yok. Ne okutmanı, ne de seni isteyoz." (Adivar 2006: 14) Aliye, bu sözlere, soğukkanlılığını muhafaza ederek mukabele eder: *"-Şimdi buradan dışarı çıkın Efendi, dedi. Kasaba demek siz [demek] değilsiniz, ben, Anadolu'ya çocuklarını okutmak için geldim. Bu kasabada sizin gibi terbiyesi eksik adamların yüzünden kalamazsam, başka yere gider, vazifemi yaparım." (Adivar 2006: 15)**

Aliye'nin görev bilincini her şeyin üstünde tuttuğunu gösteren cevabı, Anadolu'ya çıkarken kendisine parola gibi seçtiği sözlerle bir bütün oluşturmaktadır:

“-Sizin toprağınız benim toprağım, sizin eviniz, benim evim, burası için, buranın çocukları için bir ışık, bir ana olacağım ve hiçbir şeyden korkmayacağım, vallahi ve billahi.” (Adıvar 2006: 1; 17) Gerçekten de Aliye, sonuna kadar bu ahde bağlı kalır. Etrafındaki tüm olumsuz şartlara rağmen *“kalbinin en genç ve en imanlı kudretiyle”* (Adıvar 2006: 17) çalışır. Kısa sürede bu çabalarının karşılığını alır. Önce kasabanın yerli kadınlarının sevgisini kazanır. Sonra eşraf oğullarından gelen evlilik tekliflerini reddedişiyse kasabalıların gözünde iyi bir yer edinir. Aliye'nin katıldığı bir mevlitte kasaba halkıyla aynı samimi dinî duyguları paylaşması da kendisine duyulan sevgiyi perçinler. Ne ki tüm bunlar, ona karşı memur hanımlarında bir husumet uyandırır. Aliye'den hoşlanmayan yalnızca memur hanımları değildir. Kasaba eşrafını etrafına toplayıp Kuva-yı Milliye aleyhinde propaganda yapan Hacı Fettah Efendi de Aliye'den nefret edenler arasındadır. Onun nefreti, Aliye'nin Kuvvacı tutumundan ileri gelmektedir. Millî kuvvetleri destekleyen genç öğretmen, çocuklara marşlar öğretmekte, onları ellerinde bayraklarla sokaklarda dolaştırmaktadır. Yine böyle bir günde halka Kuvva aleyhinde vaaz veren Hacı Fettah Efendi, Aliye'nin çocuklarla marşlar söyleyerek geçişi üzerine halkı galeyana getirmeye çalışır. Aliye'yi ürküten bu durum, Kuvvacı Tosun'un kasabaya girişiyse son bulur. *“Orada sessizlikte duran siyah kütle, içine isimsiz bir eza veriyor, müphem bir şekilde korkutuyordu. Halk ne düşünüyordu? Eğer onlar Hacı Fettah Efendi ile iseler, kendisi de emin değildi. O kendini Hacı Fettah Efendi'nin ‘bıyksızlar, yakalıklılar’ diye tavsif ettiği ve ‘kanlarının helâl’ olduğunu söylediği sınıftan addediyordu.”* (Adıvar 2006: 21)

Aliye'nin içine düşen bu şüphe, beraberinde hem “biz - onlar” ayrımını hem de “ilerici - gerici” çatışmasını getirir. Artık taraflar belli olmuş, Aliye ve ona karşı olanlar iki ayrı cepheyi oluşturmuştur. Burada Aliye ile kısa süre içinde nişanlandığı Kuvvacı kumandan Tosun, ilerici kanadı temsil ederken; Hacı Fettah Efendi öncülüğündeki eşraf ise gerici kanadı temsil eder. Dolayısıyla Hacı Fettah'ı karşısına alan Aliye, kasaba eşrafına da savaş açmış sayılır. *Yeşil Gece*'nin Şahin'i gibi Aliye de eşrafla çatışma içine girer. Öte yandan Aliye'yle aynı idealleri paylaşan Tosun Bey'in okulu teftiş ettiği sırada Hatice Hanım'la arasında geçen muhavere ise eğitimde “eski”yi temsil eden Hatice Hanım'ın, “yeni”yi temsil eden Aliye'ye bakışını ortaya koymasından önem taşır. Aliye'nin düzene soktuğu tertemiz mektepte

Hatice Hanım, her zamanki gibi sınıfına "Elif - lâm - mim" suresini okutmakta, kendisi de masa başında beyaz başörtüsü altındaki rastıklı kaşlarını çatmış, sallana sallana dinlemektedir. Tosun Bey'i görünce yerlerden temenna ederek karşılayıp hemen İstanbul'dan gönderilen hocahanım hakkında şikayete başlar:

"-Efendim, benim sınıfımda her çocuk namaz surelerini bilir. Hiç olmazsa Amme cüzünüün sonuna kadar ezberler. Yeni hanımlar hep dinsizlik, milliyetsizlik öğretiyorlar. Ben dokuz yaşındaki kızların bile yüzlerini siyah peçelerle kapadım. Halbuki İstanbul'dan yeni gelenler kendi yüzleri açık geziyorlar. Şimdi on üç yaşında bâligalar saçlarını açıyorlar. Artık bunların terbiyesi sayenizde inşallah verilir de..." (Adıvar 2006: 30-31)

Romanın bundan sonrası Aliye ile Hacı Fettah Efendi'nin güç savaşı üzerine kuruludur. Bu güç savaşı, İzmir'in işgali ve sonrasında Yunan'ın yakın kasabalardan birine konuşlanışı nedeniyle daha da hararetlenir. Hacı Fettah ile Kantarcıların Hüseyin, Yunan kumandanı Binbaşı Damyanos'a giderek onu kasabaya çağırırlar. Bu çağrıya uyan Damyanos, kasabaya gelip bir karargâha yerleşir. Hacı Fettah'ın bahsettiği Aliye'nin güzelliğinden o da etkilenmiştir. Aliye'yi elde etmek için ne gerekirse yapacaktır. Bu durumu fark eden Aliye ise Kuvva'ya yardım etmek için Damyanos'u kullanmayı planlar. Bir dereceye kadar da bunu başarır. Ancak millî kuvvetlerin kasabaya girişi sırasında herkesten çok Kuvvacı kesilen Hacı Fettah Efendi, halkı galeyana getirerek Aliye'nin öldürülmesine sebep olur. "Vurun kahpeye, vurun kahpeye!" nidaları arasında recm edilerek öldürülen Aliye, "*Hacı Fettah Efendi'nin şeriat uğruna kurban ettirdiği, Kantarcılar'ın Uzun Hüseyin Efendi'nin milliyet namına parçalattırdığı ilk hain kahpe*" (Adıvar 2006: 165) olur.

Toplumun menfaatine yönelik inandığı yüce değerler uğruna kendisini kurban eden aydın kimliğiyle Aliye, Ali Şahin'in bir başka örneğidir. İkisi de halkı aydınlatmak ülküsüyle gittikleri Anadolu'da dini kötü emellerine âlet eden yobazların kurbanı olmuşlardır. Nitekim Aliye, ölüme doğru yaklaştığı dakikalarda kendisini Kurban Bayramı'nda camiin ortasında "*millet için, kasabanın kefareti için*" (Adıvar 2006: 168) Hacı Fettah Efendi tarafından kesilecek bir kurbanı benzetir. Bununla birlikte, tezli bir roman olarak nitelendirilebilecek *Vurun Kahpeye*'nin de başarılı bir eser olduğu

söylenemez. Onun kurgusunda da *Yeşil Gece*'deki gibi izah edilemeyen noktalar mevcuttur. Bir kere yazar, Aliye'nin recm edilerek öldürülmesiyle biten romanda, Aliye'yi bu feci sona sürükleyen sosyo - kültürel nedenleri, yeterince açıklayamamıştır. Hacı Fettah önderliğindeki öfkeli güruh, Yunan kumandanıyla işbirliği yaptığı ithamıyla Aliye'yi kahpe ilan etmiştir. Oysaki Aliye, Damyanos'un zaafından istifade etmek ve bu sayede kuvvacılara yardım etmek için böyle davranmıştır.

Diğer taraftan kuvvacı kumandan Tosun'la ilişkisini de resmileştirerek onunla nişanlanmıştır. Hasılı, Aliye'nin namusuyla ilgili taşlanmasını gerektirecek bir durumu yoktur. Bilakis Hatice Hanım, her açıdan hafifmeşrep bir kadın olarak çizilmiştir. Rastıklı kaşları, elinden düşürmediği sigarası, ders saatlerinde çiğnediği sakızı, Maarif Müdürü'yle karanlık ilişkileri, Hacı Fettah'ın dikkatini celbetmez. Üstelik Aliye, sınıfındaki çocuklara eşit mesafeden yaklaştığı gibi kasaba ahalisiyle de iyi ilişkiler kurar. Onlara yüksekte bakmaz ya da onları küçümsemez. Bir Çanakkale şehidi için okutulan mevlitte onlarla yan yana aynı ulvî hisleri paylaşır. Hal böyleyken eşrafın öfkesinin Hatice Hanım yerine Aliye'ye yönelmesi, ilginçtir.

“(...)

Hatice öğretmen 1920'li yıllarda bir Anadolu kasabasında sınıfta sigara içen, sakız çiğneyen, sadece besmele öğreten bir öğretmendir. Çevreyle hiçbir problemi yoktur. Halk onu benimsemiştir. Yazar, Hatice öğretmenin neden böyle davrandığını araştırmaz. Çünkü Hatice öğretmen, Aliye'nin iyiliğini ve ideal bir öğretmen olduğunu anlatmak için seçilmiş bir figürandır. Zaten romanın bütünlüğü içinde de yeri yoktur.”
(Yalçın 2002: 180)

Romanın geneli, bu türden zıtlıklarla doludur. Hatice Hanım'ın yanı sıra Hacı Fettah Efendi ve çevresindekiler de Aliye ile Tosun'un laikliğini göstermek için seçilmiştir. *Yeşil Gece* gibi *Vurun Kahpeye*'nin de kurgusundaki tüm bu teknik aksaklıklar, Anadolu'yu aydınlatmak ülküsüyle yola çıkan öğretmenlerin idealizmine gölge düşürmüştür. Onlar, Anadolu'ya halkla aydın arasındaki ikiliği ortadan kaldırmak için giderken amaçlarına ters düşecek şekilde kutuplara ayrılmış; Anadolu halkını da yobaz bir din

adamının galeyanına gelerek öğretmenlerin üzerine yürüten şursuz bir güruh olarak tanıtılmışlardır.

Sonuç

Mütareke yıllarından itibaren Anadolu'nun Türk aydını için bambaşka bir anlam kazanmaya başlamasına ilave olarak Millî Mücadele yılları ve sonrasında Ziya Gökalp'in "Halka Doğru" düsturuyla Anadolu, Türk aydınının dikkatini yönelttiği esas coğrafya olarak önem kazanır. Daha sonra gelişen "Mektepten Memlekete" şiarı da Cumhuriyet'in ilk yıllarında idealist aydınlara rehberlik eder. Dolayısıyla bu dönem romanında aydınların kendi istekleri doğrultusunda Anadolu'ya gidişleri, oradaki realite ile yüzleşmeleri, Anadolu'yu kalkındırma emelleri ile canla başla çalışmaları işlenir.

Dönem romancıları, eserlerinde, Anadolu'yu kalkındırmayı, Anadolu insanının yaralarını sarmayı kendilerine misyon edinmiş çeşitli mesleklere mensup aydın tipleri, Anadolu içlerine gönderirler. Bunlar arasında ilk sırayı öğretmenler alır. Onları; askerler, doktorlar ve gazeteciler izler.

Anadolu'yu aydınlatmayı kendilerine amaç edinmiş öğretmenlerin anlatıldığı *Çalılıkusu*, *Yakılacak Kitab*, *Acımak*, *Yeşil Gece*, *Vurun Kahpeye* adlı romanlarda Feride, Vicdan, Zehra, Ali Şahin ve Aliye kendilerini Anadolu davasına adanmış tipler olarak tezahür eder. Bunlardan Feride, Vicdan, Zehra; gönül kırgınlıklarını ya da ailevi sorunlarını unutabilmek için tesadüfen öğretmenliği seçmişken Ali Şahin ve Aliye bilinçli olarak öğretmenliğe yönelir. Bununla birlikte; Feride, Vicdan ve Zehra'nın öğretmen oluşu, ilk anda, tesadüfi olarak değerlendirilse de gittikleri yerlerde halka karşı takındıkları tavır ve sergiledikleri tutumlar açısından halka yaklaşabilmeyi başaran başlıca öğretmen tipleri olarak nitelendirilebilirler. Kendi aralarında bir mukayeseye gidildiğinde ise Vicdan ve Zehra'daki pasifliğe karşılık Ziya Gökalp'in "Halka Doğru" ile kastettiği aktif anlamda başarılı olabilen tek öğretmen, Feride'dir.

Diğer yandan Anadolu'ya gidişlerinde hiçbir tesadüfe yer bırakmayacak şekilde gönüllü olarak Anadolu'ya geçen Ali Şahin ile Aliye ise bir süre sonra ideallerini unutup halkla çatışır. Şöyle ki, *Yeşil Gece*'nin Ali Şahin'i ve *Vurun Kahpeye*'nin Aliye'si, Anadolu halkının dinî inançlarına saygı duymayıp dine savaş açtıkları için yenilgiye uğrarlar. Bu açıdan, onların din sorununa odaklanarak cehaleti, eğitimsizliği doğrudan onunla

ilişkilendirmeleri, halkla aralarındaki uçurumu da derinleştirir. Feride ise onların zıddına, halkın inançlarına saygı gösterirken hem halka örneklik edip hem de halktan millî kültürü alan bir öğretmendir.

Aralarındaki bu farkların dışında Anadolu'ya giden bu öğretmenlerin ortak noktası, göreve başlar başlamaz eğitim sorunlarıyla mücadele etmek zorunda kalmış olmalarıdır. Bu yüzden okul binasından eğitim materyallerine kadar her konuda eksikliği tamamlamak da onlara düşer.

KAYNAKÇA

A. Romanlar

ADIVAR, Halide Edib (2006), *Vurun Kahpeye*, İstanbul: Özgür Yayınları.

BENİCE, Ethem İzzet (1938), *Yakılacak Kitap*, İstanbul: İktbal Kitabevi, Ebüzziya Matbaası.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1945), *Yeşil Gece*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

----- (1991), *Çalkıuşu*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

----- (1992), *Acımak*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

B. Diğer Kaynaklar

ALTUĞ, Taylan (2005), *Bir Ruh Kimliği, Reşat Nuri Güntekin*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

BALCI, Yunus (2002a), *Türk Romanında Aydın Problemi (1908-1950)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

----- (2002b), "Türk Romanında Aydın Sorunu", *Hece Dergisi, Türk Romanı Özel Sayısı*, S.65/66/67.

BEYATLI, Yahya Kemal (1984), "Memleketten Bahseden Edebiyat", *Edebiyata Dair* (içinde), İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.

ÇELİK, Hüseyin (2000), *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Sosyal Tenkit*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ÇETİŞLİ, İsmail (2004), *Metin Tahlillerine Giriş /2 Hikâye-Roman-Tiyatro*, Ankara: Akçağ Yayınları.

DUYMAZ, Recep (2008), "Reşat Nuri Güntekin'in Öğretmenleri", *Türk Edebiyatı Tarihinde Milli Edebiyat Dönemi (1911-1923)*, İstanbul: 3F Yayınevi.

ENGİNÜN, İnci (1998), "Acımak Romanı ve Sosyal Tenkit", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

EMİL, Birol (1989), *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

----- (1997a), *Türk Kültür ve Edebiyatından 1-Meseleler*, Ankara: Akçağ Yayınları.

- (1997b), *Türk Kültür ve Edebiyatından 2-Şahsiyetler*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÖKALP, Ziya (2004), *Türkçülüğün Esasları*, Ankara: MEB Yayınları.
- GÜNDÜZ, Osman (1997), *Meşrutiyet Romanında Yapı ve Tema II*, İstanbul: MEB Yayınları.
- KANTARCIOĞLU, Sevim (2008), *Yakınçağ Tarihimizde Roman (1908-1960)*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- KAPLAN, Ramazan (1997), *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KARACA, Nuray (2008), *Pozitivizmin Erken Cumhuriyet Dönemine Etkisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- KARAÖMERLİOĞLU, Asım (2006), *Orada Bir Köy Var Uzakta, Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- KAVCAR, Cahit (1982), "Türk Roman ve Hikâyesinde Köye İlk Açılma", *Edebiyat ve Eğitim*, Ankara: Engin Yayınları.
- OKAY, Orhan (1990), "Türk Romanına Köy Mevzuunun Girişinde Unutulan Bir İsim: Ahmed Midhat Efendi", *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- OKTAY, Ahmet (1993), *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı (1923-1950)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- PARLATIR, İsmail (1986), "Türk Romanında Tipler: Feride (Çalıküşu)", *Türk Dili*, S.413.
- RATHBUN, Carole (1972), *The Village in the Turkish Novel and Short Story 1920 to 1955*, Paris: The Hague.
- ŞENLER, Yaşar (2009), *Türk Romanında Reformist Tipler (Tanzimat'tan Cumhuriyet'e)*, Konya: Palet Yayınları.
- TİMUR, Taner (2002), *Osmanlı- Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, Ankara: İmge Kitabevi.
- TOPRAK, Zafer (1984), "Osmanlı Narodnikleri: 'Halka Doğru' Gidenler", *Toplum ve Bilim*, S.24.
- YALÇIN, Alemdar (2002), *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı (1920-1946)*, Ankara: Akçağ Yayınları.